

SZENDREI ÁKOS**A Román Nemzeti Párt választási szereplése és tevékenysége, 1905–1910**

A 19–20. század fordulóján kialakult politikai-társadalmi légkörben érzékelhetővé vált, hogy a korábban kizárólagosnak számító közjogi politizálás és pártalakulás mellett a politikai élet bővül, társadalmasodik, a pártpaletta színesedik. A népesség egyre nagyobb csoportjai kívántak bekapcsolódni a politikai, a társadalmi, a gazdasági és a kulturális életbe. A változó társadalmi és gazdasági helyzet lehetővé tette korábban már létező politikai szervezetek feléledését és újak megjelenését. Ebben az időszakban kezdődött meg vagy töltődött fel új tartalommal az addig képviselettel nem rendelkező társadalmi rétegek összefogása. A szociáldemokrácia több évtizedes tömegszervezetei és pártjai (Nemválasztók Pártja, Magyarországi Munkáspárt, Magyarországi Általános Munkáspárt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt stb.) mellett megjelentek a polgári demokraták és a liberálisok (Budapesti Községi Demokrata Párt, Polgári Demokrata Párt), a polgári radikálisok (Országos Polgári Radikális Párt) és a keresztényszocialisták (Katholikus Néppárt, Országos Keresztény Szocialista Párt) szervezetei, pártjai. Szintén ebben a légkörben jöttek létre a gazdaparasztság (Országos 48-as Függetlenségi Gazdapárt) és a szegényparasztság (Magyarországi Szociáldemokrata Munkáspárt, a Várkonyi-féle Magyarországi Független Szocialista Párt, az Áchim-féle Független Szocialista Parasztpárt, illetve a Mezőfi vezette Újjászervezett Szociáldemokrata Párt vagy a 48-as Szociáldemokrata Párt) politikai szervezetei.

A századforduló magyarországi pártalakulásainak sorában megszülettek a hazai nemzetiségi pártok (Szász Néppárt, Szerb Nemzeti Párt, Szlovák Néppárt és Román Nemzeti Párt), illetve újjáéledtek a meglévők. A regionális, majd mindinkább az országos politikai élet egyre fontosabb szereplőivé váltak. A dualizmus nemzetiségi pártjai etnikai ala-

pon szerveződő politikai csoportok voltak, és a nemzetiségek gazdasági, kulturális elitjére támaszkodva próbáltak érvényesülni. Ezeket a pártokat általában heterogén csoportok alkották, tagjaik leginkább a nemzetiségi birtokosság és egyházak, valamint a szűk polgárság érdekeit tartották szem előtt. A nemzetiségi munkásság és szegényparasztság politikai képviselőjét rendszerint nem látták el, azok marginalizált, sok esetben regionális érdekei miatt. A nemzetiségi társadalom alsó rétegei, a magyarság hasonló helyzetben lévő csoportjaival együtt, nem rendelkeztek szavazati joggal, ami ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy politikai képviselőikre a pártok általában nem építettek.

A románság nemzeti stratégiákat kidolgozó szerveződése, bár nem ekkor született, mégis ez időben kezdett országos szinten is valódi pártként működni, az átfogó jellegű hazai politikai vitákba és az országgyűlési választási küzdelmekbe ekkor kapcsolódott be. A bő két évtizeddel korábban, 1881-ben alakult *Román Nemzeti Párt* (RNP – Partidul Național Român) az új kihívásokra reagálva modernizálta politikai programját, a századfordulót követően feladta korábbi passzivitását, magának követelve a románság érdekképviselőjét és irányítását.

Az aktivitás kezdetei

A kiegyezést elfogadó 1865–1868-as országgyűlési ciklusban még ötvennél több nemzetiségi (főleg szász, román, szerb) képviselő volt a parlamentben – nagyjából a Deák-párt, a Balközép Párt és a Szélső keretein belül. A Román Nemzeti Párt létrejötté paradox módon éppen a politikai aktivitás fokozatos feladásával járt.¹ Alexandru Mocioni (Mocsonyi Sándor) 1887-es kilépése után a párt másfél évtizeden keresztül nem állított képviselőjelölteket a választásokon, s a parlamenti politikától való teljes elfordulást hirdette. Ezt a választási rendszer igazságtalanságával és a kormány sorozatos választási visszaéléseivel indokolta. A passzivitás azonban nem vonatkozott a községi és a vármegyei politikai tevékenységre, ahol továbbra is aktívan politizált. A századfordulón a *Memorandum* (1892) sikertelenségének hatására a ha-

¹ A dualizmus korai szakaszának román politikai mozgalmairól bővebben lásd *Erdély története*. II. k. Szerk.: Szász Zoltán. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986; *Magyarország története*. 6/2. k. Főszerk.: Kovács Endre. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987; *Magyarország története*. 7/1. k. és 7/2. k. Főszerk.: Hanák Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983; I. Tóth Zoltán: *Magyarok és románok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966; Blóó Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Bern, 1989, és Jordáky Lajos: *A Román Nemzeti Párt megalakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

gyománysan működő és a politikai passzivizmust támogató kulturális és művelődési szervezetek – köztük a román komité, a Román Nemzeti Párt és a *Liga Culturală* – súlyos válságba kerültek, majd a párton belül új politikai generáció kezdett megerősödni. A fiatal generáció a magyarországi politikai életbe és a parlamentbe való visszatérést szorgalmazta; segítették ebben az aktivizmust támogató új lapok is, így a nagyszebeni *Telegraful Român*, az aradi *Tribună Poporului* és a szászvárosi *Libertatea*. A századfordulón végbement politikai és társadalmi átalakulás, illetve a tribunistáknak nevezett értelmiségi csoport fellépése megváltoztatta a belső erőviszonyokat. A program hivatalos átadóját is megelőzve, 1903 során az RNP színeiben induló Aurel Vlad, aki egyértelműen az aktív román politika egyik szószólójának számított, időközi választást nyert a Hunyad megyei Dobra kerületben. A választás körülményei már jelezték, hogy a román nemzeti politizálás újjáéledése nyomán, román és magyar oldalon egyaránt, felkorbácsolódnak a nemzeti indulatok. Az agitáció a *Libertatea* hasábjain folyt, ennek hatására a román papság és a helyi román tisztségviselők többsége az RNP táborát erősítette. A választás napján a szavazótáborok nyílt összecsapását katonáknak és csendőröknek kellett megakadályozniuk. Az RNP választási „főpróbája” ennek ellenére hatalmas siker volt, jelöltjük óriási többséggel győzött.² Vlad gyorsan alkalmazkodott a képviselőház hangulatához és hamar a választójogi reform sürgetőinek táborába állt; de programja egyebekben nem kapcsolódott egyetlen más parlamenti pártéhoz sem. Felszólalásaiban támadta a vármegyéik törvényhatósági bizottságainak románokat sújtó választójogi rendeleteit, amelyek véleménye szerint több ponton sértették a törvényhatóságokról szóló 1886: XXI. tc-t, főként a választókerületek méretét illetően: „Összehasonlításképpen felhozom, hogy pl. a dobrai választókerületben, amelyet jelenleg én képviselek, s mely 87 községet foglal magában, 560 választó van, míg a kőrösbányaiban, amely különben területre vagy községek számára nézve semmivel sem nagyobb, 5000 van.”³ A nemzeti párt első képviselőjének megnyilatkozásai alapján már sejtethető volt, hogy az új román politikai elit az általános választójog harcosainak táborába fog állni.

A Román Nemzeti Párt 1904-ben az időközi választások alkalmával újabb jelöltek állított. Februárban a Csanád megyei Nagylakon Ioan Suciut jelölték, de a választáson Nagy Sándor függetlenségi jelölt szer-

² Erről bővebben lásd Biró Sándor: i. m. 282–283.

³ Vlad Aurél felszólalása. 1904. július 6. *Képviselőházi Napló*, 1901–1906. XXVI. 254–256.

zett többséget.⁴ A párt augusztusban, Arad megye pécskai választókerületében Gheorghe Pop de Bășești (Ilyefalvi Papp György) léptette fel, aki 1905–1918 között a pártelnöki tisztet is betöltötte. A választáson ő sem járt sikerrel, az író Herczeg Ferenc szerzett mandátumot.⁵

A párt új irányvonalát az 1905 januárjában tartott nagyszebeni értekezleten fogadták el, amikor Gheorghe Pop de Bășești elnökké, Vasile Lucaciut főtitkárrá választották. Az értekezlet résztvevőinek túlnyomó többsége Erdélyből és Arad megyéből származott, de a tagságban már jelentős volt az a fiatal román értelmiség is, amely az elmúlt évtizedben kezdte meg politikai szereplését. A párt hivatalosan megtartotta ugyan az eredeti 1881-es programot,⁶ de egyértelműen vállalta a politikai aktivitást.⁷ Követelte a román nép államalkotó voltának elismerését és alkotmányos fejlődésének biztosítását közjogi intézmények segítségével. Hangsúlyt helyezett a többségi elv figyelembe vételére az anyanyelvhasználatban és a választójogi követelések terén is. A képviselőházban a nemzetiségeknek arányukhoz mérten, alanyi jogon járó helyeket követeltek. A fordulat után a komité sajtóközleményben adta a választók tudtára, hogy a Román Nemzeti Párt részt vesz az országgyűlési választásokon, és elvárja a román nemzetiségű választópolgárok támogatását.⁸ Az új vezetők felismerték, hogy törekvéseiket sem Bécs, sem Bukarest nem támogathatja kellőképpen, így kizárólag a magyar parlamentben végzett aktív munka vezethet a gazdasági, kulturális és társadalmi konszolidációhoz. Legfontosabb céljuknak a már meglévő 1868. évi nemzetiségi törvény betartatását és az egyházi autonómia továbbfejlesztését tekintették. Az új program kimondása és elfogadása ellenére a párt továbbra sem volt homogén szervezet. A fiatal nemzedék, a tribunista mozga-

⁴ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Filmtár 14540. B b II/111. Justh Gyula hagyatéka.

⁵ *Egyetértés*, 1904. augusztus 27. Oláh aktivitás.

⁶ A program mellőzte az értelmiség által megvalósíthatatlannak vélt követeléseket: Erdély autonómiája és a dualizmus el nem ismerése már nem szerepelt benne. Lásd Az 1905. június 10-i nagyszebeni román nemzeti gyűlés programja. In: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez a dualizmus kori Magyarországon 1903–1906*. Szerk.: KEMÉNY G. Gábor. IV. k. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 534.

⁷ Az ekkor megválasztott komité tagjai: Gheorghe Pop de Bășești (Ilyefalvi Papp György), Vasile Lucaciu (Lukács László), Alexandru Vaida-Voevod (Vajda Sándor), Teodor Mihali (Mihali Tivadar), Ioan Suciú (Suciú János), Nicolae Comșa (Comsa Miklós), Aurel Lazăr (Lázár Aurél), Aurel Vlad (Vlad Aurél), Aurel Cosma (Cosma Aurél), Izidor Pop (Pap Izidor), Victor Bonțescu (Bontescu Viktor), Ioan Sencea (Sencea János), Victor Onișor (Onisor Viktor), Nicolae Ivan (Iván Miklós), Ștefan C. Pop (Pop Csicsó István) voltak.

⁸ A Román Nemzeti Párt Végrehajtó Bizottságának felhívása a román választókhoz (1905. január 12.). In: *Magyarországi pártprogramok 1867–1919*. Szerk.: MÉREI Gyula–PÖLÖSKÉI Ferenc. Eötvös Kiadó, Budapest, 2003. 223–227. és A nagyszebeni román nemzeti konferencia határozata. (1905. január 10.) In: KEMÉNY G. Gábor: i. m. 537.

lom folytatásaként – a *Lucefărul*, a *Tara Noastră*, majd ismét a *Tribună Poporului* lapokra építve – továbbra is a párt belső ellenzékeként szerepelt, s Ioan Rusu-Șirianu, később Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu és Ilarie Chendi körül csoportosult. A fiatalok többé-kevésbé egyetértettek a pártvezetés politikájával, de a nemzeti célok mellett a szociális reform fontosságát is hangsúlyozták.⁹

Minden magyar parlamenti párt elítélte a nemzetiségek önálló pártpolitikai tevékenységét, és a komitè ülésezését.¹⁰ Természetesen a kormány is tapasztalta a román nemzeti mozgalom élénkülését. Urbán Iván, Arad megyei főispán 1904. július 26-i, Tisza István miniszterelnöknek készített jelentésében kiemelte, hogy a román politikusok felhagytak a passzivitással. Amellett, hogy az új román mozgalmat „erős sovinizmus”-sal jellemezte, fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy míg a korábbi csoportosulásoknak „erősen demonstratív jellege volt, a magyar államiság nyílt megtagadása gyakran fordult elő”, addig az utóbbi időben „a románság Aradon nyílt demonstratív mozgalmat nem indított, sőt a vezérek itt-ott feltűnő módon hangoztatják hazafiságukat s a magyar államhoz való ragaszkodásukat”.¹¹ Az aradi román mozgalom politikai elhivatottságát igazolta a résztvevők későbbi karrierje is: a huszonegy vezető közül hatot a következő három választás valamilyen képviselővé választottak, és további három jelölt volt. Az említett főispáni jelentés segítségével a román nemzeti mozgalom földrajzi kiterjedését is megbecsülhetjük a Ioan Rusu-Șirianu által szerkesztett *Tribună Poporului* előfizetőinek jegyzékéből.¹²

A kimutatást vizsgálva láthatjuk, hogy Arad vármegyén és Arad városon kívül Temes, Krassó-Szörény és Hunyad vármegyében volt jelentősebb számú állandó előfizetője a lapnak. Szeben, Brassó, Bihar, Torontál vármegye és Budapest is előkelő helyen szerepel a lapterjesztési listán.

A politizáló román értelmiség a 19. század végéig Dél-Erdélyben összpontosult a román kereskedőpolgárság és az egyházak központjai (Brassó, Nagyszeben, Balázsfalva) körül; az új irányvonalnak azonban Erdélyben nem voltak esélyei. Míg Erdélyben kb. 20 000 román választópolgár élt, a partiumi és bánági területeken kb. 90 000. Az Erdély-

⁹ Keith HITCHINS: *A Nation Affirmed. The Romanian National Movement in Transylvania, 1860–1914*. Bucharest, 1999. 166. és JANCSÓ Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Bocskai Szövetség, Budapest, 1920. 298. A tribunistákról lásd még 22.

¹⁰ *Budapesti Hírlap* 1905. január 2. 7. A román nemzeti komitè föltámadása.

¹¹ Urbán Iván, Arad megye főispánjának jelentése és összefoglalója a megyei román nemzetiségi mozgalom tárgyában. In: KEMÉNY G. Gábor: i. m. 120.

¹² Uo. 123–124.

A *Tribună Poporului* megrendelőinek száma

Arad	107	Békés	6
Arad sz. kir. város	100	Kolozs	5
Temes	93	Kis-Küküllő	4
Krassó-Szörény	91	Szatmár	2
Hunyad	72	Máramaros	2
Szeben	55	Maros-Torda	2
Bihar	51	Csongrád	1
Brassó	46	Jász-Nagykun-Szolnok	1
Torontál	33	Vas	1
Budapest	21	Szlavónia	1
Alsófehér	18	Románia	87
Szilágy	12	Bécs	7
Csanád	11	Németország	3
Beszterce-Naszód	7	Bulgária	1
Fogarás	7	Amerika	1

ben érvényesülő magasabb cenzus, valamint a Bihar, Arad, Temes és Krassó-Szörény vármegyében élő románság magasabb műveltsége és jobb anyagi helyzete miatt az utóbbi területeken a román lakosság jóval nagyobb hányadának volt választójoga. Ez a térség sikerrel kapcsolódott be az agrár- és ipari átalakulásba.¹³ Krassó-Szörény megye iparosodása a Bánságban is kitűnt, és viszonylag nagy tömegű román munkásság megjelenésével járt. A 20. század elején így két magyarországi román politikai központ alakult ki: Aradon az Erdélyből áttelepült egykori tribunisták irányításával és Szászvárosban Ioan Mihu (Mihu János) és Aurel Vlad vezetésével. Mivel az új központok részben Erdélyen kívülre estek, a politikusok könnyen túlléphetek az erdélyi autonómia kérdésén, most már a románság államalkotó nemzetként való elismerésére törekedtek. 1890 és 1910 között megduplázódott az írástudó románság aránya, ami többségében szintén a Bánságban és a Partiumban végbement folyamatoknak volt köszönhető. A románság kulturális és

¹³ Vö. KATUS László: A nemzetiségi kérdés és Horvátország története. In: *Magyarország története*, 7/2. k. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1029.

gazdasági fejlődése egyre inkább megkövetelte a politikai érdekvédelem és képviselőlet kiépítését és modernizálását.

Az új mozgalom gazdasági téren is ezekhez a területekhez kötődött, hiszen a vezetőkhez szorosan kapcsolódó szászvárosi és aradi bankok szolgáltatták a politizálás anyagi bázisát. Az első román pénzügyintézet az 1872-ben alapított *Albina* (Méh) volt; a bankok száma 1906-ban 149-re emelkedett, és vezetőik egyre inkább politikai ambíciókkal is kacérkodtak.¹⁴ Az aradi *Victoriának* és a szebeni *Albinának* voltak a legerősebb politikai kapcsolatai.¹⁵ A komitét által felléptetett politikusok mindegyike összeköttetésben állt a román pénzügyintézetek valamelyikével, rendszerint főrészvényesek, igazgatótanácsi tagok vagy igazgatók voltak.

A Román Nemzeti Párt választási eredményei

Az 1905. évi választás

Az RNP gondosan felkészült az 1905-ös választásokra. Legelső feladata az volt, hogy a hosszú passzivitás után kiegészíttesse és ellenőrizze a választói listákat. A harc már ezzel megkezdődött, hiszen sok esetben a választók nemzetiiségi aránya döntően befolyásolhatta a szavazások végkimenetelét. Ezt kiválóan szemlélteti, hogy például a szászvárosi választókerületben (1905-ben Aurel Vlad kerülete), közvetlenül a választás előtt az RNP jelöltjének közbenjárására több mint száz új román választópolgár került fel a listára, ami később el is döntötte a választást.¹⁶

Rontotta az RNP választási esélyeit, hogy a román politikai csoportok nem voltak egységesek. A szavazók és a politikai vezetés egy része hagyományosan a magyar kormányt támogatta. Ráadásul nehezen lehetett megmozdítani a passzivitáshoz szokott embereket. A kormány iránti bizalmat erősítette bennük gróf Tisza István román–magyar megegyezési törekvése is. Ennek gyökerei a századforduló előtti időszakra nyúlnak vissza, amikor a későbbi miniszterelnök a magyarok és a románok szlávellenes összefogását szorgalmazta. A Tisza iránti bizalom különösen az aradiakat jellemezte: nem csupán elfogadták, hanem kö-

¹⁴ Szász Zoltán: A magyar kormány tervei a nemzetiiségi pénzügyintézetek állami ellenőrzésére 1901–1904. *Századok*, 1966/1.

¹⁵ EGYED Ákos: *Falu, város, civilizáció*. Kriterion, București, 2002. 139–141.

¹⁶ Biró Sándor: i. m. 285.

veteléseik fenntartása mellett hangsúlyozták a magyar állam feltétlen területi integritását.¹⁷ Az ellenzéki sajtó 1905 januárjában Tisza román paktumáról cikkezett, miszerint a miniszterelnök a bihari román jelöltek visszalépéséért cserébe más nemzetiségi többségű kerületekben nem indít szabadelvű jelöltet.¹⁸ A Tisza István által képviselt nemzetiségpolitikai irányzat azonban nem értett egyet az önálló nemzetiségi pártok fellépésével, a nemzetiségek politikai tevékenységét kizárólag valamely magyar parlamenti párt keretein belül fogadta el. „...Akkor viselik igazán szívükön saját fajuknak érdekeit is, ha egyik vagy másik politikai pártba beolvadnak, és a magyar közéletben nem mint külön nacionalista csoportok, hanem mint valamelyik magyar politikai párt tagjai szerepelnek” – mondotta.¹⁹

A Szabadelvű Párt, valamint a Függetlenségi és 48-as Párt a kampány során összehangolta fellépését az RNP ellenében. Az ellenzék kezdeményezésére az Országos Magyar Szövetség felszólította a választókat, hogy „az olyan kerületekben, hol a nemzetiségi párt jelöltet állít, a hazafias érzésű választópolgárság, félretéve minden párttekintetet, ama hazafias párt jelöltjét támogassa, melyiknek legtöbb kilátása van a győzelemre”.²⁰ Még a sokszor toleráns Wekerle Sándor is ellensúlyozni kívánta a nemzetiségi térnyerést. Amikor a bankok és vállalatok támogatni akarták őt, „nem fogadta el, hanem odautasította az illetőket, hogy pénzüket oly jelöltek támogatására költse, aki notórius nemzetiségi ellenféllel küzd valahol”.²¹

A két nagy párt emellett más taktikára is nyitott volt. A szabadelvűek a korábbi választásokon bevált módszert alkalmazták, s a román többségű választókerületben általában ők is román származású jelöltek támogatottak, sőt alkalomadtán másik román léptettek fel a Román Nemzeti Párt jelöltjeivel szemben. Alsóárpáson Nicolae Șerbant (Serbán Miklós) Octavian Vasu, Józsászhelyen Gheorghe Sombatit (Szombathy György) Petru Trutia, Magyarláposon Alexandru Popot (Papp Sándor) Vasile Lucaciu ellenében. Az *Egyetértés* 1904. augusztus 27-i számában így vázolta fel a Függetlenségi Párt mértékadó köreinek álláspontját: „A magunk részéről jobbnak tartjuk azt, ha a románok a maguk politikájának képviselőit a parlamentbe küldik, mint azt, ha minden ellenőrzés nélkül a nép között szabadon izgatnak. A parlamentben alkalmat adnak arra, hogy egyfelől jogos sérelmeik meghallgattassanak, másfe-

¹⁷ KATUS László: i. m. 1030.

¹⁸ *Budapesti Hírlap*, 1905. január 8. Tisza paktuma a románokkal.

¹⁹ Tisza István miniszterelnök felszólalása. 1905 május 6. *Képviselőházi Napló*, 1905. I. 170.

²⁰ *Egyetértés*, 1905. január 8. 2. A nemzetiségek ellen.

²¹ HOITSY Pál: *Régi magyar alakok. A letűnt nemzedék fiai*. Budapest, é. n. 9.

lől alaptalan túlzó követeléseik visszautasíttassanak, vagy éppenséggel, ha államellenes tendenciákkal hozakodnának elő: az egész magyar parlament pártkülönbség nélkül helyt álljon velük szemben.”

Az 1905. évi választásokon harminchárom kerületben nyolc RNP-politikus szerzett mandátumot (25%), ami lényegesen elmaradt a várakozásoktól. Ha azonban csak a párt által állított jelöltek választókerületeiben vizsgáljuk a támogatottságot, ez az arány kb. 50%-ra tehető. A Szabadelvű Párt kilenc román származású politikust juttatott a parlamentbe. A 110 000 román választópolgárnak csupán 15%-a (kb. 16 000 fő) szavazott az RNP jelöltjeire. A párt eredményének értékelésekor mindenképpen figyelembe kell vennünk a román választók csekély szavazási motiváltságát is. A kerületek román választóinak aktivitása általában jóval elmaradt a magyarság részvételi arányától.²²

A román választók legnagyobb arányban Máramarosban, Észak-Erdélyben (Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód és Szilágy megye egyes kerületeiben), még inkább Dél-Erdélyben (Fogarás, Szeben, Alsófehér és Hunyad megyék) és a Bánságban (Krassó-Szörény, Temes megyékben) mentek el szavazni. A Partiumban csekélyebb mértékben mozdultak meg, Közép-Erdélyben még kevesebben szavaztak, a székely megyékben pedig teljesen elenyésző számban. A Román Nemzeti Párt legnagyobb sikereit Erdély és a Partium déli részén, illetve a Bánságban érte el. Hunyadban két kerületet (Körösbánya, Szászváros), Szebenben egy kerületet (Kereszténysziget), Aradban három kerületet (Borosjenő, Kisjenő, Világos) és Krassó-Szörényben egy kerületet (Szászka) tudtak megszerezni. Észak-Erdélyben csupán Szolnok-Doboka egy kerületében (Nagyilonda) értek el sikereket. Érdemes a vizsgálatba bevonni a Szabadelvű Párt román jelöltjei által elhódított kerületeket is. A déli Partiumban és a Bánságban az RNP által szerzett három Arad megyei és egy krassó-szörényi körzet mellett Aradban egy (Józsáshely) és Krassó-Szörényben két kerületet (Bogsán, Nagyzorlenc) szereztek, így egymás közvetlen környezetében nyolc kerületnek lett román származású képviselője. Dél-Erdélyben egy fogarasi szabadelvű kerülettel kiegészülve négy körzetben (Körösbánya, Szászváros, Kereszténysziget, Alsóárpás) román politikusok szereztek meg a megyék képviselőit, további három Alsófehér megyei kerületben (Alvinc, Magyarigen, Vizakna) pedig nagy támogatottságot értek el. Észak-Erdélyben és Máramarosban, az egyetlen nemzeti párti kerület mellett, további kettőt (Naszód, Sugatag) szereztek meg a Szabadelvű Párt román jelöltjei.

²² GERÓ András: *Az elsöprő kisebbség*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. 19.

Az 1905-ös választási eredmény korántsem hozott sikert az RNP-nek, hiszen minden kerületben, ahol volt jelöltjük, a román választók voltak többségben, de nem mindig sikerült a párt mellé állítani őket, sőt a román származású választópolgároknak kb. fele nem az önálló román pártra szavazott. Igaz, nem teljesült a szabadelvűek és a függetlenségek összecsengő kívánalma sem, miszerint a Román Nemzeti Párt nem juttathat be egyetlen képviselőt sem a magyar parlamentbe.²³

Az erdélyi, partiumi és bánági kerületekben – az RNP részleges sikerei ellenére – legtöbbször az addigi kormánypárt, a Szabadelvű Párt jelöltjei szereztek mandátumot, és őket támogatta a román szavazópolgárok többsége is. Úgy tűnik, hogy a magyarországi román választók jelentős része nem tartotta követhetőnek a Román Nemzeti Párt programját, és a magyar 67-es pártokat támogatta. Az a tény pedig, hogy a Szabadelvű Párt az erdélyi (kivéve a Székelyföldet), a partiumi és a bánági kerületekben sikeresen megtartotta többségét, arra enged következtetni, hogy a Román Nemzeti Párt az országrész szempontjából nem volt domináns politikai tényező. Azt is kijelenthetjük, az 1905-ös választáson a román választók közvetve vagy közvetlenül az addigi kormányt támogatták, hiszen a Szabadelvű Párt (sokszor román nemzetiségű) jelöltjeire és a Román Nemzeti Pártra leadott szavazatok egyaránt a Tisza István vezette kormányt erősítették. Az RNP ugyanis, bár nyíltan nem támogatta a kormányt, az ellenzéki koalíciótól még inkább távol tartotta magát. Ennek egyik meghatározó oka minden bizonnyal a Függetlenségi és 48-as Párt, a Katolikus Néppárt és a Bánffy Dezső-féle Új Párt határozottabb nemzeti politikát követelő magatartása volt.

Az 1906. évi választás

Az RNP vezetése kezdetben nem támogatta a Fejérváry vezette kormányt, mert elfogadta azt az érvelést, hogy az az alkotmányt megkerülve jutott hatalomra. Kristóffy belügyminiszter választójogi tervezetéhez mégis nagy reményeket fűzött. Az általános választójog előkészítését nemzetiségi berkekben úgy fogadták, mint afelé tett lépést, hogy az elkövetkezendő választások után a magyar állam közjogilag átalakul, és lehetővé teszi a nemzetiségeknek is megfelelő föderatív berendezkedést. Ez egybeesett a Ferenc Ferdinánd főherceg trónörökös által ekkor sugallt birodalmi reformokkal. A hangulatváltozást Kristóffy felismerte és tudta, hogy a választójogi reformmal felkeltette a nemzetiségi pártok ér-

²³ *Képviselőházi Napló*, 1901–1906. XVII. 1903. július 8. 198. „Felkiáltások jobb felől: Soh' nem lesz olyan párt.”

deklódását. A miniszter megpróbálta kihasználni a kezdeményezés adta lehetőségeket az ellenzékkel szemben, s a román politikusokat a szociáldemokratákhoz hasonló koalícióellenes választójogi tömeggyűlések szervezésére ösztönözte. Kristóffynak a román választójogi programot támogató cikke párhuzamosan jelent meg a *Poporul Român*ban és a *Magyarországban* 1905. augusztus 13-án. A miniszter írásában kijelentette: nincs ellene annak, hogy minél több nemzetiségi képviselő kerüljön a parlamentbe, reprezentálva hazafiságukat. A választójogi reformtervezetet taglalva kifejtette, hogy a kormány el kíván tekinteni a magyar nyelvi műveltségi cenzustól, de az értelmi cenzust továbbra is fontosnak tartja. A tervezet részleges reformot tartott célszerűnek, a nemzetiségi szavazópolgárok számát kis mértékben növelte, a kispolgárságnak és a parasztságnak csak a felső rétegét emelte volna be a politikai döntéshozatal sáncái közé, de ez nagyjából megegyezett a konzervatív nemzetiiségi áramlatok elvárásaival.²⁴ A román konzervatívok ugyanis a szociáldemokrata térhódítástól legalább annyira féltek, mint a magyar nacionalizmustól.

A koalíció természetesen érzekelte a nemzetiségek kormánytámogató hajlandóságát, ezért szintén nyitni próbált feléjük. Kossuth Ferenc a *Magyarországban* közölt cikket a nemzetiségi támogatás megszerzése érdekében: „...A magyar hazafiság érzelme behatolt az idegen ajkú honpolgárok lelkébe és újra megfogamzott szívükben az érzés, melyet az osztrák császári kamarilla egy évszázad óta igyekezett onnan kitépni, abból az elvből indulva ki, hogy divide et impera...”²⁵ Ugron Gábor pedig a *Nap*-ban tett közzé nyilatkozatot: „Ha eléri jogát a hadseregben a magyar nyelv, olyan előnyhöz jut, hogy a nemzetiségeknek osztályrésziül adhatja a törvény [az 1868. évi nemzetiségi törvény – Sz. Á.] végrehajtását anélkül, hogy a helyes egyensúly megváltoznék. A belső konszolidációt mozdítanánk elő, ha a nemzetiségek csatlakoznának küzdelmünkhöz. Nemesebb hivatás lenne részükre, hogy bajtársak legyenek a szabadságharcban, mint első komornyikok az abszolút uralom szolgátságában.”²⁶ Később, amikor a nemzetiségek és a kormány kapcsolata meggyengült, Kossuth Ferenc, Lovászy és Justh a horvát ellenzéknek a horvát–szerb koalíciót is megalapozó rezolúciója támogatásával már láthatóan a nemzetiségek felé fordult. Kossuth nemzetiségpolitikai cikkei a *Lumină* című

²⁴ DOLMÁNYOS István: *A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 160.

²⁵ *Magyarország*, 1905. július 1. Tanulságok.

²⁶ *A Nap*, 1905. július 2. 1.

román nyelvű, a magyar függetlenségi ellenzékot támogató újságban is meg jelentek. A pártelnök ekkor konkrétan szólt a románokhoz és a magyarok támogatására biztatta őket: „Elmondom a román népnek, hogy mi magyarok, a román nép javáért harcolunk. [...] Ha mi lennénk kormányon, akkor a román, magyar, szlovák stb. nép látná, hogy mi nem azt tartjuk, hogy a nép csak arra jó, hogy katonát adjon és adót fizessen, hanem mindenkit az ország állampolgárának tekintünk, s kötelességünknek tartjuk a sorsával való törődést.”²⁷ A koalíció és a függetlenségek már a választások előtt érzékelték a nemzetiségi mozgalmak, köztük a politikailag aktív románság heterogenitását. Ezt bizonyítja többek között magának a *Lumină* című lapnak a megindulása.

A kormány, az ellenzék nemzeti jellegű támadásai miatt, a nemzetiségek elleni fellépésre szánta rá magát. Miután a Temes megyei közgyűlésen Ioan Popa (Pap János) kijelentette: „*ha az oláhok követeléseit nem teljesítik, készüljenek el a legnagyobb veszedelemre*”,²⁸ és zavargások voltak a Bánságban, az esetleges román felkelés elfojtására csendőrkülönítményeket vezényeltek ki. Felvetődött a bányakohók magyar vagy magyarbarát munkásságának felfegyverzése is. A Román Nemzeti Párt vezetése a koalíció és immár a kormány támadásai láttán ismét az udvar felé keresett kiutat. A román politikusok a királyhoz intézett levelükben tiltakoztak amiatt, hogy a sorkatonaságot bevetették a brádi és a nagyhalmi román lakosság ellen, és kifejezték törhetetlen ragaszkodásukat az udvarhoz.²⁹

A képviselőház feloszlata után, 1906. március 12-én a nemzetiségi frakció manifesztumot juttatott el a királyhoz, amely összegezte követeléseit. A nemzetiségi vezetők úgy gondolták, hogy az uralkodó nem fog új parlamentet összehívni, hanem átmenetileg abszolút kormányzást fog bevezetni, kibontakozásként pedig megteremti Nagy-Ausztriát (*Gros-sösterreich*), a birodalom nemzetiségeinek föderációját. A Wekerle-kormány kinevezése áprilisban és az új országgyűlés összehívása 1906 májusára éppen ezért teljesen felkészületlenül érte a pártot.

1906 tavaszán, közvetlenül az új országgyűlési választások előtt, a meglepett román komiténak nem volt kidolgozott választási kampányterve, ezért az előző évi nemzeti konferencia határozataira hagyatkozott. Aradon létrehozott egy központi választási irodát, és saját hatás-

²⁷ *Lumină*, 1905. december 31. Către poporul român (A román néphez). In: KEMÉNY G. Gábor: i. m. IV. k. 643–644.

²⁸ *Magyarország*, 1905. október 15. Közgyűlésről. Paktum a románokkal.

²⁹ *Egyetértés*, 1905. december 19. Az oláhok lázadása.

körében tartotta a jelöltállítás jogát. A meglepetés erejét növelte, hogy a koalíció 1906. április 18-án értekezletre hívta Victor Mihalyi (Mihályi Viktor) balázsfalvi görög katolikus érseket, Ioan Metianu (Metianu János) görögkeleti érseket, valamint a Román Nemzeti Párt vezetőit (Partenie Cosmát, Gheorghe Pop de Bășeștit, Teodor Mihalit, Vasile Lucaciut és Coriolan Brediceanut). A magyar kormány részéről Wekerle miniszterelnök, Andrassy, Apponyi és Kossuth miniszterek fogadták őket. Az érsekek a román nyelvű iskolák ügyét és a végre nem hajtott nemzetiségi törvényt tették szóvá. A román politikusok az előttük álló választásokra gondolva konkrét választókerületeket érintő paktumot szándékoztak kötni a kormánnyal. Wekerle kijelentette, hogy nem kíván lépéseket tenni az RNP képviselőcsoportjának növekedése ellen, de a felső szintű paktumot határozottan elutasította. Azt ajánlotta, hogy a román vezetők a megyei hatóságokkal próbáljanak egyezkedni. Az érintett főispánok többsége határozottan elutasította a román kéréseket. Hunyad vármegyében a főispán mégis megállapodást kötött a Román Nemzeti Párt vezetőivel, miszerint a megye három kerületében (Máriaradna, Szászváros és Dobra) a kormány nem állít jelölteket, három kerületben (Déva, Vajdahunyad, Hátszeg) pedig az RNP áll el a jelöltállítástól.³⁰

A román vezetésre a kampány során sajátos, kétfrontos harc várt. Az új aktivitás időszakától kezdve megfigyelhető, hogy bár a Román Nemzeti Párt a koalíció vezető erejét adó Függetlenségi és 48-as Pártot tekintette fő eszmei ellenfelének, a képviselő-választások során jelöltjeinek általában a szabadelvűekkel, esetenként az Alkotmánypárt jelöltjeivel kellett szembenézniük. A szabadelvű és alkotmánypárti képviselőjelöltek ráadásul sok esetben szintén románok voltak. Az ő szavazótáboruk megszerzése volt a legnagyobb kihívás az RNP számára. Sok helyen bonyolította a helyzetet, hogy az 1906-os választáson már a Függetlenségi és 48-as Párt is több jelöltet állított a térségben, de rájuk a román választók nemigen szavaztak. A függetlenségi ellenzék a nemzetiségi kerületekben élő magyarság szavazatainak egy részére számíthatott.

A koalíció messze túlbecsülte a magyarbarát nemzetiségi áramlatok lehetőségeit. A vezérkar akciója ellenére a románság egy része visszautasította a közeledést, és különösen Erdélyben rendszeresen megzavarta az ellenzék rendezvényeit. A román párt olykor sikeresen lépett fel és egyes kerületekben teljesen ellehetlenítette a kormány agitációját. A ro-

³⁰ Az *Újság*, 1906. április 26. Választási hírek. Megyék. Hunyad.

mán vezetés kételkedve kezelte a koalíció békülékeny hangú felhívásait és megegyezési kísérleteit. A *Tribună* állásfoglalásából látszik, hogy az RNP érzékelhette a szabadelvűek szavazótáborának felbomlását, és remélhette, hogy így a románok lakta vidékeken meghatározó erővé tud fejlődni az ott nemigen támogatott függetlenségi ellenzékkel szemben. A Román Nemzeti Párt erősödő aktivitása és kampánya több megyében az általános politikai megosztottságon túl is fokozta az indulatokat. A választás időszakában a budapesti lapok többsége a románság választásai előkészületeivel volt tele. Néhány ezekből: Ștefan C. Pop Kovásziban elhangzott beszédében „azzal vádolta a magyarságot, Kossuth Ferencet és Wekerle Sándort, hogy maholnap a búroktól vásárolt ágyúkkal törnek a románokra”. Somoskeszin a helyi román bíró megfenyegette azokat, akik nem Suciura szavaznak. Nagyzorlencen, Bogsánban és Oravicán a román jelölt támogatói nem engedték az embereket szavazni („kóterbe zárják”), „ahol magyar zászlót találnak, darabokra tépik, a rúdját összevissza törik”.³¹ A választások napjaiban Arad, Bihar és Krassó-Szörény megyék néhány járásába a rend fenntartása végett egy-egy katonai századot vezényeltek ki. A Krassó-Szörény megyei Birkesen a román szavazók a függetlenségi pártiakra támadtak, majd a kivezényelt katonasággal csaptak össze. A Bihar megyei Belényesen Ioan Țiordaș román jelölt a népgyűléseken magyarelles hangulatot próbált kelteni, amelyet a románság többsége azonban nem követett. Belényesre, Tenkére, Élesdre egy-egy század gyalogságot és huszárokat vezényeltek. Az ugrai választás során Tisza István a kerület volt szabadelvű képviselője a magyar választókat saját példájával a függetlenségi jelölt támogatására buzdította. A Krassó-Szörény megyei Szászabányán Aurel Novac hívei több magyar választó házát felgyújtották, és megfenyegették az alkotmánypárti Alexics György szavazóit. A román választókat több esetben a papok vezették a szavazás helyére. A kormány katonákat vezényelt ki, de több román nemzetiségű katona, a román jegyzőkkel közösen, megakadályozta az alkotmánypártiak szavazását.³²

A mandátumot szerzett román képviselők közül Aurel Valad és Alexandru Vaida-Voevod viszont a parlamentben szóvá tette a románságot ért hatósági visszaéléseket. Vlad ezt mondta a dobrai választásokról: „...száz vagy nem tudom hány emberrel nekirontott a Rosván-pártnak [az RNP jelöltje Ștefan Rosvan volt – Sz. Á.], széjjelverte őket,

³¹ *Budapesti Hírlap*, 1909. május 1. Izgatás és erőszakosság.

³² *Budapesti Hírlap*, 1906. május 24. Román izgatás; április 25. Nemzetiségi izgatás; május 3. Ugra; május 25. Nemzetiségi izgatás.

puskatussal a házakba, az udvarokra zárta őket, és ha a katonaság ezt az indokolatlan beavatkozást fel nem tartóztatja, akkor a csendőrség vérfürdőt rendezett volna. Ez a választási elnöknek ürügyet adott arra, hogy a választást ne folytassa. [...] felfüggesztheti egy órára, felfüggesztheti két órára, de nem várt fél órát sem, hanem kijelentette, hogy vége a választásnak. [...] Magyar tisztekkel beszéltem, és ők maguk is megbotránkoztak; azt mondták: mi nem gondoltuk, hogy ilyesmi is lehetséges legyen.”³³ Ezt követően a csendőrök a Dobrára kiírt második választáson szintén randalíroztak, a nemzeti román szavazókat megfélemlítették, letartóztatták. Vaida-Voevod a nagysomkúti, krassói és szilágycsehi kerületekben elkövetett visszaélésekről beszélt, ahol ugyancsak az RNP maradt alul a választáson: „a lefolyt választások alkalmával a közigazgatási közegek hatáskörüket túllépve [...] a választások eredményét illetéktelenül befolyásolták [...]. [...] a szilágycsehi választókerületben ismeretlen tettesek Pap Demeter módosi lelkészt és még egy választót agyonütöttek [...]. Amac községben a magyar lakosságot ismeretlen tettesek annyira felizgatták a román lakosság ellen, hogy számos embert a románok közül legyilkoltak (Kovács János, Suta Juon, Dragos Josip) [...]”.³⁴ Aurel Vlad és Alexandru Vaida-Voevod az interpelláció útján a belügy- és a honvédelmi miniszterhez fordult, hogy vizsgálják ki a választási visszaéléseket.

Az 1906-os választások során a Román Nemzeti Párt némileg növelni tudta képviselőinek számát. Tizennégy jelöltje szerzett mandátumot, majd időközi választás után még egy képviselő csatlakozott hozzájuk. A párt 53 kerületben indult, és 16 helyen jutott többségbe, de két képviselő két helyen is befutott, és csak egyik kerületét tarthatta meg. A román választók kb. 35%-a (kb. 40 000 fő) szavazott a Román Nemzeti Párt jelöltjeire, az 53 érintett kerületre értelmezve ez kb. 65%-os támogatottságot jelentett. A párt végső soron mégsem beszélhetett sikerről, hiszen a képviselők számának emelkedése ellenére a megválasztott jelöltek aránya az 1905-ös hasonló volt: akkor 33 jelöltből nyolc, most 53-tól tizennégy futott be sikerrel (26%).

Az 1906-os választásokon a nemzeti párt által „lefedett” választókerületek kiegészültek az 1905-ben is sikert hozó választókerületekkel határos területekkel, és összefüggő, még nagyobb, egymással érintkező területeket alkottak, de nem terjedtek át Közép-Erdélyre. Észak-Erdélyben továbbra is csak egy szolnok-dobokai kerület (Nagyilonda) jutott az

³³ Vlad Aurel interpellációja 1906. június 6-án. *Képviselőházi Napló*, 1906–1911. I. 150–151.

³⁴ Vajda Sándor interpellációja 1906. május 30-án. Uo. 59.

RNP-nek. Dél-Erdélyben erősítették pozícióikat. Két-két mandátumot szereztek Alsófehér megyében (Alvinc, Magyarigen) és Hunyadban (Körösbánya, Szászváros), és ezzel párhuzamosan csak egy Szeben megyei kerületet (Kereszténysziget) vesztek el. Ebben a régióban már négy egymás melletti körzet adott RNP-s képviselőt. Több kerülettel egészült ki a képviselőcsoport Arad (Máriaradna, Józsás hely) és Krassó-Szörény (Nagyzorlenc, Oravica) megyékben, ahol a pótválasztás után már kilenc egymás melletti kerület lett az RNP-é, és egy kerületet az Alkotmánypárt román jelöltje szerzett meg. A dél-erdélyi és a bánági román képviselőket adó kerületek egymással teljesen összefüggő, öt megyére kiterjedő, a térségre vetítve egyre inkább meghatározó zónát alkottak. Szembetűnő, hogy az RNP jelöltjeinek négy alkalommal olyan kerületben sikerült a győzelmet megszerezniük, ahol az 1905-ös választáskor a Szabadelvű Párt román jelöltjei kerültek a képviselőházba.

1906-ban a választásokra készülõ magyar parlamenti pártok nem reagáltak megfelelően a nemzetiségi politika átalakulására. Az önálló programmal induló nemzetiségi jelöltekben kizárólag az állam egysége elleni izgatás emberét látták, s elvértve merült csak fel, hogy kihasználják a nemzetiségi mozgalmak változását és esetleg szövetségeseket szerezzenek közülük.

A Szabadelvű Párt feloszlása után a kormánypárt biztos szavazótáborra három részre szakadt. A magyarság többsége az addigi ellenzék legerősebb pártját, a Kossuth Ferenc vezette Függetlenségi és 48-as Pártot vagy az Alkotmánypártot támogatta, míg a román választópolgárok szintén megoszlottak, nagyobb részük az Alkotmánypárt támogatója volt, de 1906-ra a Román Nemzeti Párt is egyre több szavazatot kapott tőlük. Ezzel magyarázható, hogy az RNP képviselőinek létszáma nagyjából kétszeresére nőtt, a szavazók száma pedig 16 000-ről 40 000-re emelkedett. Az 1906-ban indult román képviselőknek nemcsak a volt szabadelvű jelöltek nagy részét maga táborába csábító Alkotmánypárttal, hanem a térségben addig komoly támogatással sohasem rendelkező függetlenséggel is meg kellett vívniuk a képviselői helyekért. A 14 megválasztott román képviselő mögött fele-fele arányban osztozott a második helyeken a két nagy párt. Abban a 39 kerületben, ahol nem az RNP jelöltjei szereztek többséget, szintén megnőtt a függetlenségi képviselők száma, a kerületek felét ők hódították el. A választások másik érdekessége, hogy az RNP-nek minden esetben a volt Szabadelvű Párt által birtokolt kerületeket sikerült elhódítania (Máriaradna, Józsás hely, Nagyzorlenc, Lugos, Magyarigen, Oravica és Alvinc). Két, a korábbi országgyűlésben RNP-s kerület kifejezetten a román szavazók többségének köszönhe-

tően került az Alkotmánypárt, illetve a függetlenségi párt kezére. Nicolae Comşa a Szeben megyei Kereszténysziget (295 szavazatkülönbség) és Ioan Rusu-Şirianu Arad, Kisjenő kerületében (41 szavazatkülönbség) a román választók elpártolása miatt bukott ki a Képviselőházból.³⁵

Az 1910. évi választás

A koalíció válságának időszakában felértékelődött a nemzetiségi kérdés. A Munkapárt és az ellenzék egyaránt mind több nemzetiségi választót igyekezett megnyerni. Ez azonban továbbra sem jelentette az önálló Román Nemzeti Párt elismerését, hiszen feladatuknak éppen szavazótáborának radikális csökkentését, ezáltal parlamenti szerepének minimalizálását tartották. Mindenesetre a magyar országgyűlési pártok, bár kezdtek ráébredni a nemzetiségi kérdés fontosságára, ekkor sem a megfelelő súllyal kezelték azt. A mindenkori magyar vezetés a román nemzetiségi politika megoldását csak addig látta feladatnak, amíg a Román Nemzeti Párt szavazatainak elhódításáról van szó. Fel sem merült, hogy a nemzetiségi kérdést társadalmi kérdésként kezeljék. Politikai súlyt csak azoknak a kérdéseknek tulajdonítottak, amelyek a képviselőház falain belül jelentkeztek. A nemzetiségi probléma, bár kis részben bekerült a parlamentbe, nagyobb részét az érintett vármegyékben manifesztrálódott.

A román nemzetiségi kérdés kezelésében legnagyobb tapasztalatokkal a szabadelvű örökséget továbbvivő Nemzeti Munkapárt vezetése rendelkezett. Az RNP a választások előtt kezdeményezte a kapcsolatfelvételt Khuen-Héderváry miniszterelnökkel; célja nemcsak választási paktumtárgyalás előkészítése volt, hanem egy széles körű román–magyar megegyezés megalapozása is. A kormány nem kívánta megakadályozni a román képviselők parlamenti szerepvállalását, hanem be akarta vonni őket az ország alkotmányos vitáiba.³⁶ Több esetben felfüggesztette a románokat érintő jogerős ítéletek végrehajtását, meggátolta a sajtóperek lefolytatását. Engedélyezte a román nemzeti színek használatát és revízió alá vette az Apponyi-féle oktatási törvényeket.³⁷ A választások előtti megegyezés azonban elbukott a románok konkrét kerületszerzési szándékán: 30 román többségű kerületet kívántak megszerezni, és 60 kerületben ígérték a munkapárti jelölt támogatását. A kormány azonban nem volt hajlandó a várható munkapárti mandátumok átengedésére.

³⁵ *Budapesti Hírlap*, 1906. május 3. A nemzetiségek.

³⁶ JANCsó Benedek: i. m. 298.

³⁷ *Erdély története*. I. m. III. k. Szerk.: Szász Zoltán. 1679.

Tisza István nagyváradi beszédében továbbra is az egységes magyar politikai nemzet álláspontján állt, de azon belül a románság kulturális, egyházi és nyelvi jogait nem tartotta elfogadhatatlannak. Mindenféle, nemzetiségi alapon szervezett pártot továbbra is ellenfélnek tekintett, és nem támogatta egy mérsékelt román párt kialakítását sem. „Amint egy párt mint román párt, vagy mint szerb, vagy mint tót párt alakul, egy szóval nemzetiségi alapon alakul, az már nem mérsékelt párt előttem. [...] A feladat nem az, hogy a mostani nemzetiségi pártoknál egy árnyalattal szelídebb igényekkel fellépő nemzeti pártot hozzunk létre, hanem az, hogy megszüntessük a nemzetiségi pártok létezését. Azok, akik felelősségteljes súlyuknál fogva hivatott vezeterei a románságnak, azok keressék fel a magyar közélet vezéreit [...]”³⁸ A választásokat közvetlenül megelőzően Tisza által kezdeményezett román–magyar tárgyalások így nem is a Román Nemzeti Párt vezetésével folytak, hanem a 67-es politizálást immár támogató Vasile Mangra (Mangra László) nagyváradi görögkeleti vikáriussal. Tisza úgy vélte, a nemzetiségi kérdés alapvetően nem pártkérdés. A Román Nemzeti Párt parlamenti tényezővé válása csak a függetlenségi ellenzék radikális politikájának a következménye volt, ugyanis a nemzet és királya közötti konszenzus felborulását ők idézték elő. Éppen ezért a közjogi ellenzék letörése fontos feladat a nemzetiségi kérdés tekintetében is.³⁹

A Munkapárt egyszerre többféle taktikát alkalmazott a Román Nemzeti Párttal folytatott választási harcban. A kormány három kerületben (Világos, Körösbánya és Nagyilonda) nem indított ellenjelöltet. Ez véleményem szerint a képviselőjelölt személyének volt köszönhető, ugyanis a korábbi frakció legkevésbé radikális és egymás után két választáson sikerrel szerepelt tagjai (Ştefan C. Pop, Vasile Damian és a frakció korábbi vezetője, Teodor Mihali) kerültek így be a képviselőházba. A választási taktika másik eleme már ismert: a kormány már a Szabadelvű Párt regnálásakor rendszeresen indított román származású jelöltek román többségű körzetekben, s ennek az 1910-es választásokra igen fontos szerepe lett, mert az ilyen jelölteknek kellett kibuktatniuk az RNP jelöltjeit. A Munkapárt átvette az 1906-os választáson alkotmánypárti színekben sikerrel szerepelt három román képviselőt. A választásokon a Munkapárt hét kerületben indított román jelöltet és hat esetben román

³⁸ Tisza István 1910. március 3-i nagyváradi beszéde. In: *Gróf Tisza István képviselőházi beszédei*. IV. k. Budapest, 1937. 112–128.

³⁹ VERMES Gábor: *Tisza István*. Budapest, Osiris, 2001. 159., 163–164.; PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985. 141–142.

nemzetiségű volt az ellenfelük is. Ezt a helyzetet értékelte Tisza István 1910. július 12-i képviselőházi beszédében: „[...] Különös fontossággal bír, ha figyelemmel kísérjük, hogy nézett ki a választási küzdelem ott, ahol hazafias román ajkú polgártársunk állt oda, nyíltan kitűzve a hazafias román politika zászlaját és mérkőzött önökkel szemben. [...] Kísérjük egy kissé figyelemmel az urak a választási statisztikát, és látni fogják, hogy kivétel nélkül mindenütt, az összes kerületben, ahol a nyíltan hirdetett hazafias román politika küzdött meg az önökével, önök megsemmisülve törpe minoritásban jöttek ki a választásból.”⁴⁰ A Munkapárt szempontjából sikeres választások után érkezett el az ideje a nemzetiségi vezetőkkel, különösen a román egyházi vezetéssel és birtokossággal való tárgyalásoknak, amit Tisza István és Ioan Mihu nevéhez kapcsol a történettudomány. Tiszának a tárgyaláshoz a nemzetiségi képviselők létszámának lényeges csökkenése adta meg a kellő alaphelyzetet.

A függetlenségiiek szintén átalakították nemzetiségi politikájukat. A párt belső ellenzéke (a későbbi Függetlenségi Balpárt, illetve Justh-párt csoportja) 1908-tól fokozatosan a nemzetiségi sajtóperek ellen lépett fel, melyek során mesterségesen felnagyított ürüggyel vetettek börtönbe embereket. Nem egészen egy év múlva a koalíció egyik vezetője – egyre inkább belső ellenzéke –, Justh Gyula, a képviselőház elnöke közeledést kezdeményezett a nemzetiségi vezetéshez. A román sajtó jól érzékelte ezt, de a közeledés nem jelentette a nemzetiségi pártok támogatását. A Függetlenségi 48-as Balpárt, a későbbi Justh-párt és a Kossuth-párt sem szándékozott a Román Nemzeti Párttal megállapodást kötni. Céljuk a román–magyar megegyezés volt, de az aktuális román vezetést nem tartották arra alkalmasnak. Ennek a véleménynek adott hangot az egyébként liberális politikát követő gróf Batthyány Tivadar (később a Justh-párt alelnöke) is, aki azt hangsúlyozta: „A való tény az, hogy Magyarország németsege, a rutének az egész vonalon, sőt az oláhságnak és a tótságnak igen tekintélyes része nem önökkel, nem ezzel az ámító politikával, hanem a mi szolid, igaz, népbarát politikánkkal tart. Nem megyek tovább, itt van a legutóbbi képviselő-választás Bihar megyében, amely Nádányi Károly, a Bihar megyei függetlenségi párt elnökét küldötte be, akire százával szavaztak oláh ajkú választópolgárok.”⁴¹ A Függetlenségi Párt 1909. novemberi kettészakadásától kezdve a Justh Gyula által vezetett anyapártban is komolyan kezdtek foglalkozni a Román Nemzeti Párt kérdésével, ám ez a szociális érzékenységéről

⁴⁰ Tisza István felszólalása 1910. július 12-én. *Képviselőházi Napló*, 1910–1915. I. 132.

⁴¹ Batthyány Tivadar felszólalása 1909. február 17-én. *Képviselőházi Napló*, 1906. XXIV. 88–90., 94–95.

ismert liberális-demokrata parlamenti csoport sem volt alkalmas a közös nevező létrehozására. Gróf Batthyány Tivadar, immár mint a Függetlenségi 48-as (Justh) Párt választási bizottságának elnöke, a brassói választás kapcsán az alábbi román ajánlatot továbbította a pártelnöknek: „Mi, románok utolsó országos konferenciánkon elhatároztuk, hogy ahol kisebbségben vagyunk, a Justh párthoz csatlakozunk az egyéb jelöltek legyőzésére. Ennek folytonosságaképpen a brassói helyi viszonyokra vonatkozólag is úgy határoztunk, hogy a Justh-párti jelöltet támogatjuk Szerényivel szemben; de nemcsak támogatjuk, hanem számításunk szerint győzelemre is visszük, mert szavazat lévén összesen a II. kerületben 1200, ezekből ránk, románokra esik 340, ugyanannyi a magyarokra, maradnak a szászok 500 szavazattal. Ha a Justh-párt gyorsan és ügyesen szervezkednék, el tudna 200 szavazatot Szerényitől hódítani: ez összeadva a mi 300 garantált szavazatunkkal volna már 500.”⁴² A brassói függetlenségi elnök, Offenberger Jakab a kényes kérdésben Batthyányhoz és Justhhoz fordult, mert maga nem vállalkozott határozott álláspont kialakítására. A konkrét brassói esetben tudtommal nem született megállapodás a két párt között, de a levél alátámasztja az RNP Justhékhoz való közeledését. A teljességhez tartozik, hogy Brassóban a Nemzeti Munkapárt és a szászok megállapodtak, hogy Szerényi ellen nem indítanak szász jelöltet, ami már önmagában erősen a 67-esek felé billentette a mérleg nyelvét. Justhék nemzetiségi pártokkal szembeni stratégiájában új elemként jelent meg a Szerb Radikális Párttal kötött választási egység. Ennek alapján az esélyesebb javára kölcsönösen visszalépnek a pótválasztásokon.⁴³

A Függetlenségi Párt heterogén választási taktikáját mutatja, hogy a lugosi kerületben, ahol az előző választáson az RNP jelöltje győzött, azzal növelték meg a munkapárti jelölt esélyeit, hogy a magyar szavazatokat nem osztották meg saját indulásukkal. „A kormánypárt jelöltje Dr. Plósz Sándor, a nemzetiségi jelölt Dr. Petrovics István. A viszonyok akként állnak, hogy a mi szavazataink fogják a választás sorsát eldönteni, és vagy elbukik az első választásnál a kormánypárt, vagy legkedvezőbb esetben pótválasztásra kerül [sor] a kormánypárt és a nemzetiségi párt között, mely utóbbi esetben a dolog természeténél fogva a kormánypártra kellene szavaznunk, mivel arról, hogy románra szavaz-

⁴² MOL Filmtár 14541 B b V/29. *Gróf Batthyány Tivadar 1910. április 15-ei levele Justh Gyulához*. Justh Gyula hagyatéka.

⁴³ Tisza István aradi beszéde. 1910. március 13. In: *Gróf Tisza István képviselőházi beszédei*. I. m. 148–166. A brassói II. kerület képviselője Szerényi József lett.

zunk, szó sem lehet. A kérdés tehát, hogy szabad-e kockáztatnunk, hogy a magyar, habár munkapárti jelölt az első választásnál elbukjon a nemzetiséggel szemben, vagy engedjük a pótválasztásra a dolgot.”⁴⁴

A függetlenségek azonban nem ítélték meg egységesen a kérdést. Az anyapárt kettészakadásakor a párt nem liberális és konzervatív csoportokra oszlott szét, hanem a 67-es irányba elmozduló Kossuth Ferenc, valamint az önálló bank felállításának kérdésében 48-as állásponton maradó Justh újtjai váltak el egymástól. A Justh-csoport – bár több ponton demokratikusan kezelte a nemzetiségi kérdést – így nem a nemzetiségi kérdésben volt egy állásponton, hanem a nemzeti függetlenség kérdésében.

A koalíció bukása, Khuen-Héderváry kormányra kerülése ismét készületlenül érte a Román Nemzeti Pártot, és a párton belüli széthúzás erősödött. Külön csoportok alakultak: a hazai románság egy része a darabont kormány belügyminiszterével, Kristóffyval kívánt együttműködni; a bánágiak nagy része az általános választójogért fellépő Justh Gyulát támogatta; a szebeniek pedig a passzivitást választották volna. Ráadásul mindvégig erős maradt az RNP belső ellenzékét képező tribunisták csoportja is, amely ekkor már élvezhette a legfiatalabb nemzedék radikális nemzeti politikát sürgető támogatását Octavian Goga (Goga Oktávián) vezetésével. Ez a szárny a románság népies jellegét hangsúlyozva igyekezett a párton belül – és jelöltállításban is – politikai pozíciókat szerezni. A Mihali, Vlad és C. Pop nevével jelezhető doktriner, főleg jogászokból álló pártvezetéssel szemben szociológiai módszerekkel dolgozva, a társadalmi és nemzetiségi kérdések párhuzamos megoldására törekedtek.

Az 1910-es választás során a Román Nemzeti Párt 46 jelöltjéből a korszak legrosszabb választási eredményeként öt fő került a parlamentbe (10%), ebből három jelölt ellenjelölt nélkül. A párton belüli fiatal tribunisták szárny egyetlen képviselője sem szerzett mandátumot. A román nemzeti párti jelöltek nagy része azért bukott meg, mert a román szavazópolgárok a Nemzeti Munkapárt jelöltjeire szavaztak. Támogatásukkal hét román jutott a képviselőházba. A Román Nemzeti Párt jelöltjeire a 110 000 román választópolgárnak kevesebb mint 20%-a szavazott (kb. 20 000 fő), így a 46 érintett kerületben a támogatottság 40%-osra tehető. Ez azt jelentette, hogy az RNP a saját korábbi választóinak közel a felét nem tudta maga mellett mozgósítani; ők a magyar pártok (általában román) jelöltjeire szavaztak.

⁴⁴ MOL Filmtár 14541 B b V/54. *Fényes József 1910. május 27-ei levele Justh Gyulához.* Justh Gyula hagyatéka.

A Román Nemzeti Párt jelöltjeként bejutott öt képviselő mindegyike már korábban is szerzett mandátumot. Az 1910-es választás után, mivel lényegesen csökkent az RNP képviselőinek a száma, a korábbi összefüggő területek szűkültek és átalakultak. A helyzet egyedül Észak-Erdélyben nem változott, ahol továbbra is megmaradt az egyetlen Szolnok-Doboka megyei kerület (Nagyilonda). A munkapárti román jelölteknek pedig ezúttal egy máramarosi (Sugatag) és egy beszterce-naszódi (Naszód) kerületet sikerült megszerezniük. Dél-Erdélyben az RNP jelöltjei két fogarasi (Alsóárpás és Fogaras) és egy hunyadi (Körösbánya) mandátumot tudtak begyűjteni. A legérzékenyebb veszteség Alsófehér megyében volt, ahol a legtöbb kerületben megmaradt a jelentős román szavazótábor, de minden esetben a kormánypárt magyar jelöltje szerzett mandátumot. Partiumban, Arad megyében bár megmaradt a nagy román szavazótábor, de a Román Nemzeti Párt mindössze egy képviselőhelyet szerzett (Világos), a többi a kormánypárt magyar jelöltjeié lett. Emellett Krassó-Szörény megyében két (Karánsebes, Oravica) munkapárti román politikus került a képviselőházba. Új jelenség, hogy két partiumi (Bihar megyei, Belényes és Cséke) kerületben is a Munkapárt román képviselői jutottak mandátumhoz. Összességében feltétlenül új helyzetet eredményezett, hogy a román származású politikusok nagyobb része 1910-ben nem a Román Nemzeti Párt jelöltjeként szerezte meg a mandátumot, hanem a Nemzeti Munkapárt színeiben. Ez jó feltételeket teremtett a kormány és a román nemzetiségi képviselők tárgyalásaihoz.

Az 1910-es választás sajátossága az is, hogy megnőtt azon kerületek száma, ahol mindkét jelölt román származású volt. Az 1905-ös és az 1906-os választáson csupán három-három ilyen kerület volt, az 1910-es alkalmával viszont már hat (Beszterce-Naszód, Naszód; Bihar, Belényes; Bihar, Cséke; Fogaras, Alsóárpás; Krassó-Szörény, Karánsebes; Krassó-Szörény, Oravica). Majdnem minden esetben a Nemzeti Munkapárt jelöltje szerezte meg a mandátumot, és nagy fölényrel jutott be a parlamentbe. Csak a Fogaras megyei Alsóárpáson sikerült az RNP jelöltjének legyőznie a Munkapárt román jelöltjét.

Az 1910-es választás egyértelművé tette, hogy a Román Nemzeti Párt politikusainak 1906-os korlátozott előretörése nem az RNP hosszú távú megerősödését jelezte, csak a magyar parlamenti pártok politikai küzdelmeinek volt a következménye. A régi kormánypárt újjászervezésével párhuzamosan a román párt elvesztette szavazatainak nagy részét és román választópolgárok tízezrei adták voksukat az ekkor alakult Nemzeti Munkapártra.

A magyar parlamentben 1905 és 1910 között a következő román nemzetiségű képviselők dolgoztak:⁴⁵

	Név	Megválasztás éve	Párt
1.	Nicolae Comşa	1905	RNP
2.	Vasile Damian	1905, 1906, 1910	RNP
3.	Teodor Mihali	1905, 1906, 1910	RNP
4.	Aurel Novac	1905	RNP
5.	Ştefan C. Pop	1905, 1906, 1910	RNP
6.	Ioan Suciu	1905, 1906	RNP
7.	Ioan Rusu-Şirianu	1905	RNP
8.	Aurel Vlad	(1904) 1905, 1906, 1910	RNP
9.	Coriolan Brediceanu	1906	RNP
10.	Vasile Goldiş	1906	RNP
11.	Iuliu Maniu	1906	RNP
12.	Nicolae Oncu	1906	RNP
13.	Ştefan Petrovici	1906	RNP
14.	Gheorghe Popovici	1906	RNP
15.	Gheorghe Sombati	1905	Szabadelvű Párt
16.	Nicolae Şerban	1905, 1906, 1910	Szabadelvű Párt, független, RNP
17.	Alexandru Vaida-Voevod	1906, 1910	RNP
18.	Vasile Lucaciu	1907	RNP
19.	Ioan Ciocan	1905, 1906, 1910	Szabadelvű Párt, Alkotmány párt, Nemzeti Munkapárt
20.	Ioan Buteanu	1905, 1906, 1910	Szabadelvű Párt, Alkotmány- párt
21.	Pathomius Avramescu	1905	Szabadelvű Párt
22.	Gheorghe Sârbu	1905	Szabadelvű Párt
23.	Petru Mihalyi	1905, 1906, 1910	Szabadelvű Párt, Alkotmány- párt, Nemzeti Munkapárt
24.	Alexandru Pop	1905	Szabadelvű Párt
25.	Damian Dragonescu	1905	Szabadelvű Párt
26.	Constantin Burdia	1906, 1910	Alkotmánypárt, Nemzeti Munkapárt
27.	Vasile Mangra	1910	Nemzeti Munkapárt
28.	Iosif Siegescu	1910	Nemzeti Munkapárt
29.	Gabriel Rednic	1910	Nemzeti Munkapárt

⁴⁵ A Román Nemzeti Párt képviselőiről bővebben lásd *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Szerk.: FÁBRÓ Henrik–ÚJLAKI József. Budapest, 1905, 1906; SZENDREI Ákos: Jelöltek, képviselők, választások. A Román Nemzeti Párt szereplése a képviselőválasztásokon. 1905, 1906, 1910. In: *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19–20. században*. Szerk.: EGRY Gábor–FEJTL István. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005. 257–275.

Amint az összeállításból is kitűnik, a vizsgált időszakban a parlamentben összesen 29 román származású képviselő foglalhatott helyet hosszabb-rövidebb ideig. Közülük 17-en a Román Nemzeti Párt jelöltjeként. Ők általában a többi nemzetiségi képviselővel együtt alakítottak közös képviselői csoportot. 1905-ben ennek az egy szlovák és egy szerb képviselővel kiegészült nemzetiségi frakciónak a vezetője Teodor Mihali lett. Mihali a képviselőcsoport legfelkészültebb tagja volt; politikai pályafutásának kezdete a *Memorandum* elkészítéséhez kapcsolható. A frakció politikailag legtapasztaltabb képviselői közzé tartozott Nicolae Comşa, aki a Szeben megyei, Ioan Suciú, aki az Arad megyei, Vasile Damian és Aurel Vlad, akik a Hunyad megyei törvényhatóság munkájában vettek részt több választási cikluson keresztül. Aurel Vlad és Ioan Suciú már a pártprogram 1905-ös átalakítása előtt indult az RNP jelöltjeként időközi választásokon. Aurel Novac, Ştefan C. Pop és Ioan Rusu Şirianu, bár megyei vagy városi képviselői előéletük nem volt, a párt elismert, politikailag tapasztalatot szerzett csoportjához tartoztak.

Az 1906. évi választások során a 14 román nemzeti párti képviselő mellett tíz más nemzetiségi képviselő szerzett mandátumot. Frakciójukat továbbra is Teodor Mihali vezette. A párt újonnan mandátumhoz jutott politikusai közül Petrovici és Popovici szerzett már törvényhatósági tapasztalatokat; korábban mindketten a Krassó-Szörény megyei törvényhatóság tagjai voltak. Şerban már 1892-től részt vett a képviselőház munkájában mint a Szabadelvű Párt tagja; 1906-ban függetlenként nyert mandátumot, de még a ciklus kezdetén csatlakozott az RNP csoportjához. A párt fiatal politikusainak élvonalába számító Goldiş, Maniu és Vaida-Voevod már a századfordulón az aktivitást támogatta. Ştefan C. Poppal kiegészülve mindannyian komoly politikai karriert futottak be, amelynek a magyar képviselőházban eltöltött évek csak a kezdetét jelentették. Az 1907-ben mandátumot szerző Vasile Lucaciú a *Memorandum*-mozgalom óta a párt egyik vezetője és a komité főtitkára volt.

Az RNP képviselőinek többsége egyben a hazai román közélet szervezője is volt. A frakció több tagja részt vett a román nemzetiségi bank-szervezet munkájában: Oncu az aradi Victoria igazgatója volt, Novac a fehértemplomi népbank és az oravicai takarékpénztár igazgatóságában tevékenykedett, Mihali a dési Somesana, Vlad a szászvárosi Ardeleana, Brediceanu a szebeni Albina, Maniu a balázsfalvai Patria alapításában és irányításában vállalt szerepet. A képviselőcsoportból C. Pop, Rusu-Şirianu, Suciú, Vlad és Petrovici is bekapcsolódott a magyarországi román sajtóélet megszervezésébe. Rusu-Şirianu a hazai románság legnagyobb súlyú lapjának, a nagyszebeni, majd az aradi *Tribună*nak volt

a szerkesztője. 1904-ben jelent meg *A magyarországi románok* című összefoglaló munkája. Vlad megalapította a *Libertatea* lapot, C. Pop és Suciú pedig a kormányzat által perbe fogott román újságírók, szerkesztők legsikeresebb védőügyvédei voltak. Goldiș részt vett az Astra román kulturális egyesület vezetésében is.

A három választás során mandátumot szerzett nemzeti román politikusok közül Brediceanu, Maniu, Mihali, Novac, Oncu, Petrovici, Pop, Șerban, Suciú és Vlad jogi egyetemet végzett, Goldiș, Lucaciú és Rusu-Șirianu tanár és publicista, Comșa és Vaida-Voevod orvos, Damian és Popovici görögkeleti esperes volt. A román nemzeti mozgalom egészében azonban nem dominált ennyire egyértelműen a jogász értelmiség, a századfordulón a tömegek még a papokra figyeltek. A falusi és kisvárosi románság kulturális és politikai orientációját erősen a görög katolikus és még kiemeltebben az ortodox klérus határozta meg.

A román jogászság és általában az értelmiség politikai szerepét tovább árnyalta, hogy a politika irányítói között mindvégig tekintélyes szerepet játszottak a nagybirtokosok. A legnagyobb birtokkomplexummal, több mint 28 000 holddal a bánági Mocioni (Mocsonyi) család rendelkezett. A család fő politikai reprezentánsa Alexandru Mocioni, a dualizmus korai szakaszában a magyar képviselőház tagja. A 20. század elején szintén ott voltak a birtokosok az RNP képviselőinek sorában. Ezek közzé tartozott Aurel Vlad (6727 hold), Ioan Mihu (5213 hold), Alexandru Vaida-Voevod (3827 hold). A román nemzeti politikusok közül Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Ștefan C. Pop és Nicolae Șerban rendelkezett jelentős birtokkal.⁴⁶ Ugyancsak ebbe a társadalmi rétegbe tartozott Mihályi Péter (3109 hold), aki a dualizmus teljes időszakában a magyar 67-es pártok román képviselőcsoportjának tagja volt.⁴⁷ Az RNP politikusai közül tehát a jogász végzettségűek – Maniu, Mihali, C. Pop, Șerban és Vlad –, illetve az orvos Vaida-Voevod nagybirtokosok voltak.⁴⁸ A politizáló román birtokos réteg – a nemzetiségi értelmiségiek és a vagyonos polgárok csekély száma miatt – komoly szerepet vállalt a nemzetiségi sajtó, kultúra és pénzélet működtetésében is.

A mandátumhoz jutott román nemzeti politikusok többsége tehát nagybirtokos volt. A képviselőház többi pártjához viszonyítva azt állapíthatjuk meg, hogy az RNP-n belül kb. 35%-ot kitevő román birtokos-

⁴⁶ LAKATOS Ernő: *A magyar politikai vezetőréteg 1848–1918*. Budapest, 1942. 61.

⁴⁷ Keith HITCHINS: i. m. 106.

⁴⁸ Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert életformájukat és társadalmi alapjukat alapvetően nem az értelmiségi lét határozta meg, noha végzettségük alapján akár ide is sorolhatóak, hanem a bizonyos fokú anyagi biztonságot nyújtó családi birtok.

ság aránya némileg elmarad a magyar pártokban megszokott 40%-tól. Ha azonban a birtoknagságot is figyelembe vesszük, látnunk kell, hogy a román birtokosság, lényegesen kisebb birtokállománya ellenére, csak kevésbé van alulreprezentálva. Szintén fontos tény, hogy a román birtokos rétegen belül a jogászok aránya a magyar pártokban tapasztalt négyötödös arányt is meghaladta, és a hat birtokos mindegyike egyetemet végzett. A képviselőcsoporton belüli arányokat tovább vizsgálva láthatjuk, hogy az RNP-n belüli jogászság, amely körülbelül 30%-ot tesz ki (birtokos jogi végzettségűekkel együtt 65%-ot), jóval meghaladja a magyar pártokban általános 20–25% körüli értéket. A jogi végzettségű románok száma országosan nagyjából 400-ra tehető, ami azt jelenti, hogy közülük minden negyvenedik képviselőséget szerzett. Ez a szám országos viszonylatban, a teljes népességet tekintve, sokkal kisebb: csak minden nyolcvanadik jogászból lett képviselő.⁴⁹ A román jogászság tehát politikailag sokkal aktívabb az országos átlagnál.

A magyarországi román egyház, sajtó, a gazdasági és kulturális tevékenységek, valamint a sok esetben ezekhez kapcsolódó sérelmek és nemzetiségi perek egy önálló és meghatározó román jogászértelmiség létezését kívánta meg. Természetesen ezek a jogászok-ügyvédek kerültek legközelebb a politikához és a magyarországi románság társadalmi problémáihoz, s így a nemzeti politizálás támogatóivá és irányítóivá lehettek.⁵⁰ A politikai vezetés egyértelműen az ő kezükben volt mind az RNP, mind a magyar 67-es pártokat támogató nemzetiségi politizálás tekintetében.

Szembetűnő, hogy az RNP képviselőcsoportján belül nem találunk egyetlen állami tisztségviselőt sem; ennek az a magyarázata, hogy a tisztviselők a magyar 67-es pártok jelöltjeiként szereztek mandátumot. A román tanárok, papok és újságírók kb. 10%-ot tesznek ki a képviselőcsoporton belül. Ezek az értékek jó kétszeresei a magyar pártokban tapasztaltaknak.⁵¹ A román kisvárosi és falusi intelligencia fő meghatározója a századforduló után is a papság (kb. 3300 fő) és a tanárság (kb. 3100 fő) maradt. A szabadfoglalkozású értelmiségi réteg gyengesége miatt a hagyományos értelmiség, a tanárok és a papok befolyása viszonylag nagy volt a politikai életben is. Az újságírók, mint a nemzetiségi kultúra fő befolyásolói, több évtizeden keresztül ugyancsak szerepet vállaltak a politikai vezetésben, nagy részük azonban tanárként, jogászként tevékenykedett, sőt jelentős részük sorolható a birtokossághoz is.

⁴⁹ LAKATOS Ernő: i. m. 84.

⁵⁰ BIRÓ Sándor: i. m. 42.

⁵¹ Keith HITCHINS: i. m. 108.; LAKATOS Ernő: i. m. 85–87.

A magyarországi román társadalomra és politikai elitre jellemző, hogy az állami hivatalnokok mellett a műszaki értelmiségekkel, iparosokkal és kereskedőkkel sem találkozunk a parlamentben. Ezt a nemzetiségi társadalom csonkasága okozta, iparúzó polgárok, műszakiak nemcsak a politikailag aktívak soraiból hiányoztak, hanem a románságon belül is kevesen voltak.

A századforduló után a Román Nemzeti Párt harcaiban politikai tapasztalatot szerzett politikusok közül 1918 után többen az erdélyi és országos politika meghatározó tényezői lettek a Román Királyságban. A dualizmus liberális politikai légköre sajátos politikai szocializációt tett lehetővé számukra, s ez az új körülmények között is kijelölte helyüket a közéletben. A Román Nemzeti Párt politikusai alkották nagyrészt a tizenöt tagú erdélyi Kormányzótanácsot, melynek egyik elnöke Maniu lett. Goldiș, C. Pop és Vaida-Voevod azonnal miniszteri helyet kapott a bukaresti kormányban, sőt C. Pop képviselőházi elnök, Vaida-Voevod három alkalommal, Maniu pedig két alkalommal rövid időre miniszterelnök is lett. A párt korábbi budapesti képviselőházi frakcióvezetője, Teodor Mihali, Kolozsvár első román polgármestere lett. Az erdélyi román politikusok Erdély, Bánság és a Partium Romániához csatolását nem integrációként képzelték el, hanem területi autonómia és komoly hatalommal rendelkező helyi önkormányzatok kialakításával. Az 1918-at követő időszakban is többnyire erdélyi érdekeket képviselő Román Nemzeti Párt 1926-ban egyesült a Kárpátokon túl nagy támogatottságot élvező Parasztpárttal, felvette a Nemzeti Parasztpárt nevet, és immár az ország egyik meghatározó politikai tényezőjévé vált. A párt elnöke Iuliu Maniu volt. Szintén a korábbi Román Nemzeti Párt keretében szerezte meg első politikai tapasztalatait Octavian Goga is, aki az 1920-as években a román nemzeti keresztény politika vezető alakja lett, majd az 1930-as években a nemzeti radikalizmus képviselője volt, többször kapott miniszteri, miniszterelnöki megbízatást.⁵²

A Román Nemzeti Párt parlamenti tevékenysége

A Román Nemzeti Párt képviselői a Fejérváry-kormány és a koalíciós vezetés időszakában egyaránt a parlamenti nemzetiségi frakció legfőbb részét alkották. A választásokon bejutott román képviselők közös nem-

⁵² BEKE Ibolya: A romániai magyar kisebbség szervezeteinek választási-politikai stratégiája a két világháború között. In: *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19–20. században*. I. m. 330–356.

zetiségi klubot alakítottak a szlovák (Milan Hodža) és a szerb (Ljubomir Pavlovics) képviselőkkel.

A nemzetiségi képviselők pártja külön parlamenti pártként lépett föl a felirati vitában. Határozottan elítélte az immár kisebbségben lévő Szabadelvű Párt által kezdeményezett feliratot, de nem támogatta a koalíció kezdeményezéseit sem. A frakció önálló válaszfelirati javaslatot fogalmazott meg, melyben legfőbb problémának a választójogi törvényt, a végre nem hajtott 1868-as nemzetiségi törvényt, az ellenzék által követelt haderőreformot és az osztrák–magyar gazdasági ellentéteket jelölte meg. A nemzetiségi javaslat szembehelyezkedett a kormány javaslatával, de különbözött az ellenzék által megfogalmazottól is. A nemzetiségi képviselőknek a felirati vita során meg kellett küzdeniük a nemzetiségi izgatás vádjával, és fel kellett lépniük önálló frakciójuk elismeréséért is. Az önálló felirat előterjesztője a frakcióvezető Teodor Mihali volt, aki felszólalásában a jogegyenlőség alapján az általános választójog és a választókerületek igazságos beosztása mellett állt ki. Kitért a magyarországi és erdélyi választási rendszer különbségeire is. „Felséged iránt tartozó őszinteséggel ki kell jelentenünk, hogy amidőn az ország közel 20 millió lakosa közül csak egymillió a szavazati joggal felruházottak száma, [...] választási törvényünk fogyatékosága egyrészt, másrészt a választókerületek célzatos beosztása, a választásoknál még mindig előforduló visszaélések és erőszakoskodások következtében az ország lakosságának legnagyobb része az országgyűlésen képviselve nincs.”⁵³ A felirati vitában az önálló nemzetiségi felirat mellett Aurel Vlad, Ștefan C. Pop, Ioan Suciú és a szlovák Milan Hodža szólalt fel. Mihali a vitában kifejtette, hogy ő is támogatja és szükségesnek látja a magyar nyelv elsajátítását, de nem áll ki a magyar vezényleti nyelv mellett a hadseregben. A nemzetiségi felirat egyik legfontosabb pontja az egységes magyar politikai nemzet elismerése volt. A Román Nemzeti Párt mérsékeltnek nevezhető hangnemét a konzervatív nemzetiségi politikusok komolyan bírálták, különösen a szlovákok léptek föl ellene: „A nemzetiségi klub csaknem a Kossuth–Bánffy-koalícióhoz csatlakozik. A kossuthisták kedvéért nemcsak a szabadelvű párt, hanem Bécs ellen is fordulnak [...]”⁵⁴

A vitában Tisza István is kinyilvánította véleményét. Tisza, aki általában elismerte a nemzetiségi politikusok szerepvállalását, sőt alkalmanként megbeszéléseket is folytatott vezetőikkel, egyértelműen támadta az önálló nemzetiségi frakció létrejöttét a képviselőházban. A miniszterel-

⁵³ Mihali Tivadar felirati javaslata. 1905. május 5. *Képviselőházi Napló*, 1905. I–II. k. 163–167.

⁵⁴ Idézi KEMÉNY G. Gábor: i. m. IV. k. 593–594.

nők nem értett egyet az önálló nemzetiségi pártok fellépésével. A nemzetiségi politikai tevékenységét kizárólag valamely magyar parlamenti párt keretén belül támogatta – az egységes magyar politikai nemzet fogalmának megfelelően.

A koalíció által szervezett nemzeti ellenállás időszakában a kormány és Kristóffy a választójogi ígéretek révén a románokat adófizetésre, katonai kötelezettségeik teljesítésére és a dinasztia szolgálatára biztatták. Céljuk az 1905. november 5-i lugosi választói értekezlet alapján az általános, cenzushoz és adóminimumhoz nem köthető, minden nagykorú állampolgárra kiterjedő általános választójog elérése volt.⁵⁵ Az *Adevărul*, a román szociáldemokraták lapja azonban nem tartotta elég határozottnak az RNP parlamenti csoportjának választójogi törekvéseit és konkrétan Rusu-Şirianut támadta a Kristóffyval történt egyeztetés miatt.

A vezető magyarországi román sajtóorgánumok egyszerre foglaltak állást a koalíció és a kormány ellen – az általános választójog elsikkasztása, valamint a haderőreform nyelvi vonatkozásai miatt. Mindkét féltől számon kérték a választójogi reformot és kiálltak a nemzetiségi perek ellen. Rusu-Şirianu 1905 végén már Kristóffyt bírálta a *Tribună* hasábjain, az értelmi cenzus tervezete miatt.⁵⁶ A koalíció vezetőinek együttműködési felhívását a román párt ugyancsak tartózkodással fogadta, hiszen az ellenzék sem állt ki egyértelműen az általános választójog mellett. Úgy vélték, hogy már az érvényben lévő korlátozott választójog révén is jobbra nemzetiségi politikusok kerültek a képviselőházba, akik a magyar politikai tényezőkkel nem bocsátkoztak alkuba, s a választójog „drasztikus kiterjesztése esetén” még inkább alkuképtelen nemzetiségi csoportok kapnának ott helyet, ami az állam hatékonysága mellett annak integritását is veszélybe sodorhatná. Ezzel a magyar–román közeledés az ellenzéki vezetés, valamint a Román Nemzeti Párt kölcsönös bizalmatlansága miatt meghiúsult.

A képviselőházban 1906 és 1910 között felmerült problémák a nemzetiségi képviselők szempontjából a korábbi ciklus vitáinak folytatásaként értelmezhetők. Továbbra is azért küzdöttek, hogy a pártot ismerjék el a parlamentben, fogadják el az új önálló felirati javaslatot, alkalmazzák megfelelően az érvényben lévő törvényeket (egyházi autonómia, oktatás stb.) és vezessék be az általános választójogot. Újdonság volt ugyanakkor, hogy az 1906-os választásokat követően kizárólag a nemzetiségi képviselők léptek fel valódi ellenzéki csoportként, hiszen a 254 függet-

⁵⁵ JANCsó Benedek: i. m. 280.

⁵⁶ *Tribună*, 1905. december 23. Planul lui Kristóffy.

lenségi, 85 alkotmánypárti és 33 néppárti honatya mellett csak 26 nemzetiségi és 15 párton kívüli tagja volt a törvényhozásnak.

A megnövekedett koalíciós többség továbbra sem ismerte el a nemzetiségi képviselők alakította önálló parlamenti frakciót. A Román Nemzeti Párt képviselői által vezetett frakció és a parlamenti többség nézet- és szemléletkülönbségei végigkísérték a teljes parlamenti ciklust. Coriolan Brediceanu már az 1906. évi felirati vitában felszólalt a román képviselőket ért sértő nyilatkozatok ellen. „Mindenekelőtt számolnunk kell azon szemrehányásokkal, mintha felszólalásaink egyedüli indoka volna, hogy mi a külföld előtt Magyarország ellen hangulatot akarunk teremteni. [...] Hát t. képviselőház, manapság nem lehet az államokat kínai fallal körülvenni. Manapság járnak-kelnek, jönnek-mennek a népjogok védői, és nézik a tényleges állapotokat minden néven nevezhető nemzetiségnél a népjogok érvényesítése szempontjából. [...] A második gyanúsítás az, hogy mi nem elégszünk meg azzal, hogy otthon igazatunk, hanem ugyanezt tesszük itteni felszólalásainkkal, és innen akarjuk irányítani a nemzetiségeket. [...] Én több évtizeden át ott élek a nép között, amelynek körében vannak magyarok is. Nagy megtisztelhetésnek tartom, hogy a magyarok érdekében emelhetem fel szavam. Így tanúsítottam, és így kell tanúsítania mindenkinek a hazafias érzést és a jogérzetet.”⁵⁷ A képviselőház, miután nem ismerte el önálló frakciónak a nemzetiségi pártot, a házszabályokhoz igazodva nem fogadta el annak tagsági igényét az egyes parlamenti bizottságokba sem. A Ház vezetésének álláspontja az volt, hogy a nemzetiségi képviselők a bizottsági tagságot csak mint párton kívüli képviselők kaphatják meg, vagy ha belépnek valamelyik magyar pártba.⁵⁸ A román, szlovák és szerb nemzetiségi képviselők természetesen csoportjuk létjogosultsága mellett álltak ki. Az immár 26 fős nemzetiségi frakció elnöke, Teodor Mihali felszólalásaiban a párt közjogilag is indokolt elfogadása mellett érvelt, és ezzel kapcsolatban támadta a koalíciót. Mihali Kossuth Ferenc személyes felelőségét is említette, aki mint ellenzéki pártelnök még elismerte a nemzetiségi párt létezését. „A t. többségi pártok e tekintetben tulajdonképpen ellentétbe jöttek saját régebben vallott elveikkel. A múlt ciklusban ugyanis pártunk létezését, jogosultságát igenis elismerték, és maga a függetlenségi pártnak igen tisztelt elnöke a jelenlegi kereskedelemügyi miniszter úr 1906. január 7-éről keltezett levelét úgy címezte: Mihali Tivadar orsz. képviselő úrnak, az országos nemzetiségi párt elnökének, Dés.

⁵⁷ *Képviselőházi Napló*, 1906. I. k. 310–315. 1906. július 9-én.

⁵⁸ *Budapesti Hírlap*, 1906. május 6. Nemzetiségek és pártok.

Igaz, hogy azóta a függetlenségi párt hatalomra került, és azt szokták mondani: honores mutant mores [a rang megváltoztatja az erkölcsöt – Sz. Á.].”⁵⁹ A frakció létjogosultságának taglalásában Alexandru Vaida-Voevod ment legmesszebb, amikor Nagy Györgynek szánt válaszában a nemzetiségek anarchikus alapokon szerveződő csoportosulásait is jogszerűnek ítélte. „Sőt t. képviselőház a parlamenti szokás szerint, amely az egész civilizált világon érvényben van, jogunk volna nekünk még anarchista alapon is pártot alakítani, nemhogy nemzetiségi alapon.”⁶⁰ Vaida-Voevod felszólalását azonban saját frakciójában sem támogatták.

Az 1906 nyarán összeülő új parlament fő feladatának a választójog kérdésének a megoldását tartotta, amit mintegy megörökölt az előző kormánytól. A választók jelentős része szintén az általános titkos választójog törvénybe iktatását remélve szavazott a koalíció pártjaira és a román képviselőcsoport ugyancsak ragaszkodott a függetlenségiek és az alkotmánypártiak által programba iktatott általános választójoghoz. Elvben tehát ebben a kérdésben kellett volna leghamarabb konszenzusra jutniuk a parlament erőinek. A kormány azonban a választójog kérdését napirenden tartotta, de egyelőre nem kívánta tárgyalni. A parlament első komoly vitája mégis a szerb Mihajlo Polit képviselő által beterjesztett felirati javaslat körül bontakozott ki. A frakció az előző évi felirati javaslathoz hasonlóan mellőzte a kimondottan nemzetiségi tárgyú igényeket és ismét a demokratikus választójog követelésére összpontosított. A képviselőházi vitában a nemzetiségi párt részéről Alexandru Vaida-Voevod volt a vezérszónok. „Mikor a jelenlegi kormány Őfelségétől megbízatást nyert az ország ügyeinek vezetésére, nyerte ezt a megbízatást mindenekelőtt azért, hogy előkészítse az általános titkos szavazati jogról szóló törvényjavaslatot – mondta Vaida Voevod. – Az ország közhangulata követelte a választójog reformját, és hogy ez a közhangulat oly erős volt, azt éppen a jelenlegi kormány vezető férfiai, az akkori koalíciós vezérek idézték elő.” A politikus az általános választójog ausztriai kiterjesztését látta követendő példának. A nemzetiségi és közjogi különbségek az osztrák tartományokban még erősebbek voltak, mint Magyarországon. Ott mégis be lehetett vezetni a törvényt, ezért Vaida-Voevod nem fogadta el a magyar kormány késleltető taktikáját, miszerint a törvény kidolgozása hosszú időt vesz igénybe. A kormány egyértelmű állásfoglalásának nyilvánosságra hozatala érdekében három pontból álló kérdést tett fel a vitában: „1. Szándékozik e a kormány az

⁵⁹ *Képviselőházi Napló*, 1906. II. k. 261–264. 1906. július 23.

⁶⁰ Uo. I. k. 318–323.

általános, egyenlő és titkos községenkénti szavazati jogról szóló törvényjavaslatot haladéktalanul vagy legalábbis 1907. május 19-ig a törvényhozás elé terjeszteni? 2. Ha a kormánynak nem volna ezen szándéka, akkor mily körülmények között, mikor és mily feltételek mellett szándékozik a kormány az általános, titkos és egyenlő és községenkénti szavazati jogról szóló törvényjavaslatot a ház elé terjeszteni? 3. Ha azonban egyáltalán nem szándékozik a kormány az általános egyenlő és titkos szavazati jogról szóló törvényjavaslatot a ház elé terjeszteni, akkor hajlandó-e azt nyíltan bevallani, és lehetségesnek tartja-e ezen programjával ellentétes eljárást oly módon indokolhatni, hogy Őfelsége legfelsőbb akarata ne kompromittáltassék és az alkotmány sáncain kívül álló népsztyályok elégületlensége megnyugtattassék?”⁶¹

A törvény tárgyalásának elmaradása miatt 1906 végén Aurel Vlad a képviselőcsoport indeminációs vitában elfoglalt álláspontját alapján ehhez a kérdéshez kötötte.⁶² Felszólalásában hangsúlyozta, hogy sem a költségvetést, sem pedig a koalíció által felvetett egyéb törvényjavaslatokat sem fogják megszavazni, amíg az általános választójogról szóló törvény a Ház elé nem kerül. Véleménye szerint az általános választójog bevezetése nélkül nem várható egészséges közvélemény kialakulása. A törvényjavaslatot végül 1908. november 11-én ismertette Andrassy belügyminiszter, és azonnal komoly támadások érték. Andrassy tervezete lényegében értelmi cenzuson alapult, de nem tett eleget az egyenlő szavazati jog kívánalmainak. A már kialakulóban lévő belső függetlenségi ellenzék (később Függetlenségi Balpárt) mellett nemzetiségi képviselők, közöttük Ştefan C. Pop és Vasile Goldiş szólaltak fel a törvényjavaslat ellen. Mindannyian általános és egyenlő választójogot követeltek. A koalíció agrárius támogatói azonban nem voltak érdekelték a társadalmi rendszer megbolygatásában, és hallani sem akartak a népparlament kialakításáról. A nemzetiségi frakció a koalíciós időszak végéig hangsúlyozta a minden férfi állampolgárra egyaránt kiterjedő általános és titkos választójog bevezetését, sőt 1909 szeptemberében, a koalíció válságának végoráiban, ennek elsikkasztásában látták a Wekerle-kormány bukásának valódi okát. Teodor Mihali ezt így foglalta össze: „Mi volt az oka annak, hogy az ország ma ilyen válságba jutott? Az, hogy a koalíciós kormány nem teljesítette azt az ünnepélyes ígérteét, hogy az általános és titkos egyenlő választói jogot törvényerőre fogja emelni. Mi,

⁶¹ Uo. III. k. 317–321. Vajda Sándor interpellációja a választójogi törvényjavaslat benyújtása tárgyában. 1906. november 10.

⁶² Uo. V. k. 107–110. Vlad Aurél felszólalása az 1907. évi költségvetés vitájában. 1906. december 17.

a nemzetiségi párt, minden alkalmat felhasználtunk arra, hogy kérjük, sürgessük a kormányt e kötelezettségek teljesítésére, és ha ennek nem tett eleget, ám bűnhődjék most érte és bukjék meg saját bűne miatt a kormány.”⁶³ A választójogi kérdés a későbbi években is nagy vitákat keltett, s az 1912-es választójogi törvény sem oldotta meg a problémát.

A koalíció kormányzásának első évében már komoly vita bontakozott ki a kultúrpolitika terén is. Iuliu Maniu és Ștefan Petrovici még 1906. július 14-én, a darabontkormány idején állást foglalt a Lukács György minisztersége alatt hozott nyelvrendelet ellen, Vaida-Voevod pedig a dél-magyarországi kulturális egyesületnek juttatandó 200 ezer koronás kormánytámogatás ellen lépett fel. Vasile Goldiș a görögkeleti román egyház által fenntartott iskolák állami támogatását kevesellte, mondván, hogy „a felekezeti iskolák tekintetében a görögkeleti egyház mindjárt a római katolikus egyház után következik és pedig úgy számban, mint fontosságra nézve”. Az 1,7 millió hívőt gondozó román görögkeleti egyház például csupán 98 000 korona segélyt kapott az államtól, s ez kevesebb a kb. 70 000 hívet számláló unitárius egyház támogatásánál.⁶⁴

A kultúrviita leghevesebb szakasza az Apponyi-féle iskolatörvény, a *lex Apponyi* tárgyalásakor bontakozott ki, amikor a román képviselők a román görögkeleti egyháztól támogatva támadták a javaslatot. Goldiș szerint: „Ez a törvényjavaslat nem elégíti ki a népnevelés érdekét. Emellett különösen a felekezetek autonómiáját nemcsak csorbítja, hanem egyes esetekben hatályon kívül is helyezi azt; [...] politikailag nem azt a célt fogja elérni, amit önök nyíltan hirdetnek, hogy ti. a különböző népek hazafias érzésben való összeforradását eredményezi, hanem konkolyt fog hinteni közékük, mert féltékenységet kelt és súrlódásokat idéz elő a felekezeti és az államhatalom között.”⁶⁵ Ștefan C. Pop teljesen elhibázottnak tartotta Apponyi törvényjavaslatát, mondván, az elmentés az 1868-as nemzetiségi törvénnyel. „[...] Mi sem Magyarország, sem a magyarság, sem a magyar állam irányában ellenszenvvel nem viseltetünk. [...] Nekünk csak az a kívánságunk, hogy mint nemzetiség szabadon élhessünk és fejlődhessünk, és hogyha ehhez a jogunk tényleg megvan, ha ez valóság, akkor nemcsak olyan mértékben kell az állami költségvetésnek iskoláink fenntartásához hozzájárulni, amint itt céloztatik, hanem sokkal fokozottabb mértékben, hogy saját kultúránkban is elősegítsen. Ilyen szempontból ismerem én nemzeti egységet. [...]

⁶³ Uo. XXV. K. 389. Mihali Tivadar nyilatkozata a Wekerle-kormány lemondásakor. 1909. szeptember 28.

⁶⁴ Uo. V. k. 27–28.

⁶⁵ Uo. VIII. k. 52.

Nincs-e a törvény megsértve azáltal, hogy elveszik az iskolafenntartási jogot, kiveszik a tanítót az egyház fegyelmi hatósága alól?”⁶⁶

A *lex Apponyi* elfogadása után a román képviselők sérelmi politikába kezdtek. Több témában egyszerre intéztek támadásokat a kormány ellen. Pop 1908. decemberi felszólalásában állást foglalt Polónyi Géza igazságügy-miniszter ellen, aki ennek hatására megígérte, hogy a nemzetiségi nyelveket megtanuló és alkalmazó bírák különös előmenetelben fognak részesülni. Iuliu Maniu az 1909-es év költségvetésének tárgyalásakor a belügyi költségvetés aránytalanságaira hívta fel a figyelmet. Hiányolta a románság segélyezését, és elutasította Darányi Ignác földművelésügyi miniszter nemzeti alapú telepítési politikáját. Ezzel együtt visszautasította a román bankokat ért támadásokat, amelyek szerint azok akadályozni próbálják a telepítéseket. Ștefan C. Pop pedig azt kívánta, hogy a székelyföldi segélyakciót a románok lakta körzetekre is terjesszék ki.⁶⁷

A Román Nemzeti Párt politikusai a korszak magyar képviselőházában nem érthették el céljaikat. A koalíciós kormány, elődeihez hasonlóan, nem volt képes a felmerülő problémák kezelésére, szándéka a magyarság nemzeti erősítésére korlátozódott, nem tartotta érdekének a nemzetiségek igényeinek kielégítését. A nemzetiségi kérdés kezelése szinte kizárólag a politikai hangadók visszaszorítását jelentette, de a magyarság pozíciói ezáltal nem javulhattak, hiszen végeredményben tovább mélyültek a többségi társadalom és a nemzetiségek közötti ellentétek.

Részben ennek köszönhető, hogy a koalíció kormányzásának második felére politikai kapcsolat alakult ki a román vezetés és Ferenc Ferdinánd főherceg között. A birodalom irányításából teljesen kizárt trónörökös a századelőn erősíteni kívánta helyzetét, és kezdte előkészíteni a terepet trónra lépése utánra. A bécsi Belvedere palotában kialakuló nem hivatalos „Műhely” saját körébe vont egyes osztrák vezető politikusokat, cseh arisztokratákat és a magyar politikai életből kiesett fontosabb tényezőket, valamint számos nemzetiségi politikust. A trónörökös köréhez tartozott Karl Lueger bécsi polgármester és Kristóffy volt magyar belügyminiszter is. A román politikai vezetés 1906-ban vette fel a kapcsolatot a trónörökössel előbb Beck volt osztrák miniszterelnökön, majd Brosch őrnagyon – a főherceg katonai irodájának vezetőjén – keresztül. Vaida-Voevod 1906-tól küldött beszámolókat a magyarországi belső

⁶⁶ Uo. 132–133. – Pop itt arra utalt, hogy az állami támogatás kapcsán a kormány jogot formált a tanítók hazafiasságának ellenőrzésére, azaz csorbult az iskolák autonómiája.

⁶⁷ Uo. XXII. k. 46–47., 67–68.

viszonyokról Dacus, majd Fidus álnéven a Belvederébe. A főherceggel személyesen 1907-ben találkozott.⁶⁸ Ferenc Ferdinánd érdeklődését a román politika iránt Aurel C. Popovici, a Replica-per Bécsbe emigrált szereplője keltette fel. Popovici 1906-ban megjelent könyvében (*Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich*) Nagy-Ausztria gondolatát ismertette. Eszerint az Osztrák–Magyar Monarchia etnikai autonómiával felruházott nemzeteiből föderatív állam jönne létre, ahol külön területi egységben szerepelnének a románok. Sőt, a terv szerint a Román Királyság is csatlakozhatna a Habsburg-Birodalomhoz. Vaida-Voevod, Popovici és Maniu elkötelezettségükért cserébe a magyar hegemonia megtörését és a román nemzeti jogok kiszélesítését remélték. Ferenc Ferdinánd célja a koalíció hatalmának megtörése és a nemzetiségek megnyerése volt Magyarország ellenében, s ebben természetesen számíthatott a Román Nemzeti Párt vezetésére. Vaida-Voevod és Maniu közvetítésével Miron Cristea román görögkeleti érseki tanácsos és Augustin Bunea román görög katolikus kanonok is kapcsolatba lépett a trónörökösrel. Cristea emlékiratai szerint Ferenc Ferdinánd a támogatásáról biztosított az egyházi vezetőket.⁶⁹

Összegzés

Az 1881-ben alakult Román Nemzeti Párt másfél évtizedes passzivitás után 1905-től vett részt a magyar pártküzdelmekben és juttatott képviselőket a parlamentbe. Csakhamar megnőtt az önállóan, a párt színeiben mandátumot szerzett képviselők száma. Egyre komolyabb befolyásra tett szert az a szlovák, szerb, túlnyomó részben pedig román képviselőket tömörítő nemzetiségi frakció, amely a korszak utolsó három választásának eredményeképpen önálló tényezőt jelentett a magyar törvényhozásban. Megszűnni látszott a korábban emlegetett helyi korlátozottság, s a nemzetiségi pártok befolyása immár az ország peremterületein több megyére, valóságos országrészekre terjedt ki. Vezetőik kibuktathatatlanok voltak a magyar parlamentből; a szlovák Milan Hodža, a román Alexandru Vaida-Voevod, Teodor Mihali és Ștefan C. Pop a kormány és az ellenzék közös támadásai dacára állandó szereplője lett a képviselő-

⁶⁸ Szász Zoltán: Politikai élet és a nemzetiségi kérdés a dualizmus korában. In: *Erdély története*. I. m. III. k. 1676–1677.

⁶⁹ Cristea Miron régens memoárja a Ferenc Ferdinánddal folytatott titkos tárgyalásokról. Közli: BOTOS János: Magyar Kisebbség, Lugos, 1929. In: KEMÉNY G. Gábor: i. m. V. k. 234–238.

lőháznak. Ugyancsak megfigyelhető, hogy a későbbi román politikát meghatározó tényezők, mint Iuliu Maniu és Vasile Goldiș, egy cikluson keresztül a magyar parlamentben is fontos szerephez jutottak.

Az RNP megerősödése ellenére a politizáló román értelmiségi csoportok korántsem voltak egységesek a hosszú távú nemzeti stratégia kérdésében. Egymás mellett párhuzamosan léteztek a 67-es pártokat támogató és az önálló etnikai alapú politizálást sürgető csoportok. Lényegében a kiegyezés időszakától megfigyelhető, hogy román politikusok tekintélyes számban kerültek be a parlamentbe a Deák-párt, a Szabadelvű Párt, az Alkotmánypárt, majd a Nemzeti Munkapárt támogatásával. Különösen jellemző volt ez a politikai magatartás a román elit görög katolikus tagjaira, akik keresték a kapcsolatot a magyar vezetéssel. A görögkeleti románság politikailag sokkal megosztottabb volt. Ezt sajátosan példázza Vasile Mangra esete, aki az 1870-es években az aradi görögkeleti szeminárium egyházyogtanáraként még a radikális román nemzeti célok szószólójának számított, ám a századfordulótól, amikor nagyváradi püspöki helynökké lépett elő, fokozatosan közeledett a magyar vezetés politikájához. Ebben az sem zavarta, hogy 1902-ben a király a magyar kormány javaslatára nem erősítette meg őt aradi püspökségében. 1905-től Tisza István feltétlen hívének számított, 1910-ben munkapárti programmal a Bihar megyei csékei kerület parlamenti képviselője lett, és 1916-ban, Tisza miniszterelnökségének időszakában, nagyszabeni román görögkeleti érsek-mertopolitává szentelték. A román társadalom nagy része azonban a Mangrához hasonló politikusokat renegátnak tekintette, amihez minden bizonnyal az is hozzájárult, hogy képviselőválasztása során éppen a Román Nemzeti Párt egy politikusával került szembe.

A dualizmus korának utolsó három választásából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nagyjából 110 000, választójoggal rendelkező magyarországi román 20–35%-a támogatta a Román Nemzeti Pártot. A Magyarországon választójogát gyakorló románság – többnyire gazdasági és társadalmi érdekeit szem előtt tartva – igen jelentős részben nem az etnikai alapon szervezett román politika híve volt, hanem a Szabadelvű Párt, az Alkotmánypárt, majd a Nemzeti Munkapárt nem egy esetben román származású jelöltjeit támogatta. A románság felső és középrétegébe tartozó választópolgárok elfogadták a kialakult dualista államrendet, s évtizedeken keresztül olykor nemzeti román jelölt ellenében is ragaszkodtak a munkapárt jelöltjeihez. A Román Nemzeti Párt eszmei ellenfelének a függetlenségek tekinthetők, legnagyobb választási vetélytársainak a Szabadelvű Párt, majd az Alkotmánypárt, később a Nemzeti Munkapárt.

A párt fő parlamenti célja az általános, egyenlő és titkos választójog elérése volt, s ez a magyar parlamenti pártokhoz hasonlóan magát a Román Nemzeti Pártot is csoportokra osztotta, hiszen a konzervatív szárny nem akart általános választójogot. A kis létszámú nemzetiségi frakció nem tudta érdemben befolyásolni a képviselőház működését, és így nem volt képes a magyarországi románság helyzetének javítására.

Az RNP által elért eredmények azonban mindenképpen figyelemreméltók, különösen a többször is sikeres jelöltek esetében. Egyes vezető román politikusok – például Teodor Mihali, Ștefan C. Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Damian és Nicolae Șerban – több választáson is mandátumot tudtak szerezni. A párt programjának és eredményeinek a vizsgálata fontos akkor is, ha a későbbi Román Királyságban vezető szerepet játszó politikusok karrierjének kezdeti szakaszát vizsgáljuk.